

(HUNG-2015/3780)

Abaúj értékei

"Valóban isteni ereje van ennek a földnek."

Jókai Mór (1896)

Megbízó: **Encs Város Önkormányzata**

3860 Encs, Petőfi út 75.

Megbízott : **SALVINIA BT.**

3535 Miskolc, Bánki Donát út 9.

Koordinátor: Sándor Róbert

Szerkesztette: Bratu Dávid

ELŐSZÓ

Abaúj vármegye a Szent István király által szervezett vármegyerendszer kiépítésekor jött létre, és kisebb – nagyobb változásokkal egészen a szégyenteljes Trianoni békediktátumig fennállt.

Abaúj vármegye és központja Kassa minden időszakában jelentős szerepet játszott hazánk történelmében. Államalapító szent királyunk után, a külhoni Péter elkergetve Aba Sámuel, a vármegye névadóját emelte trónra a nép.

„Aba-újvárat a Hernádon 1038-ban Aba Sámuel építtette (Novum castrum per Abam Regem constructo) s ezen szállásától az Aba-nemzetségnek vette volna nevét a megye területe is.”

Korponay János - Abaújbármegye monographiája (1866)

A külföldi száműzetésben élő Árpád-házi hercegek 1046-ban Abaújbáron találkoztak a magyar főurakkal. A mondák szerint a kunokkal harcolni igyekvő Szent László király Jászó és Debród közötti sziklás területen fakasztott katonáinak hűsítő forrást. A vármegye ispánjai között szerepelt az a Bánk bán (1205 – 1209), aki a kor zsarnokságának jelképét, Gertrudisz királynőt (1213) megölte. A tatárjárás ideje alatt IV. Béla királyt az abaúji rengetegen keresztül tudták hű emberei kimenekíteni az országból, amelyről több monda ma is él a vidéken. Az Árpád-ház kihalása utáni zűrzavaros időszakban Kassa polgárai a város főterén végezték ki Aba Amadé nádort, majd később a Rozgonyi csata (Kassa mellett) járult hozzá Károly Róbert magyar trónon történő megszilárdításához. A vármegye mindig központi szerepet játszott a hazai politikai életben és a XIV. századra Felső-Magyarország központja lett, ezért lényeges volt, hogy ki uralja Kassát.

Mátyás király többször járt a vidéken, amelyet mondák (Mátyás király kútja), mesék (A kegyetlen vidék) örökítenek meg. Kassa fejlesztése és a Szent Erzsébet székesegyház megépítésének segítése miatt a polgárok ételt is neveztek el róla.

Az Abaúj-Torna vármegyét bemutató kötetben dr. Sziklay János írta: „A reformáció is itt vert először gyökeret, innen indult ki az új hit irodalma.” Károli Gáspár abaúji református esperes Göncön fordította magyar nyelvre a Bibliát, és Felső-Vadászi Rákóczi Zsigmond támogatásával Vizsolyban nyomtatták ki. A törökök a portyák során többször betörték a vármegye területére, emiatt voltak olyan települések, amelyek időszakosan vagy véglegesen elnéptelenedtek.

Bocskay István Magyar -és Erdélyország fejedelmének életében Felső-Magyarország jelentős szerepet játszott, Kassán halt meg és hű hajdúi Kassa főterén torolták meg halálát Kátay kapitányon. Dr. Sziklay János ezt írta erről az időszakról: „Kassa ugyszólván székes fővárosa lett Bocskaynak.”

A zűrzavaros és kilátástalan időszak miatt a forrongások a vármegye területén kezdődtek, a Wesselényi-féle összeesküvés 1666-ban Kassán szerveződött. A Petróczy-féle fölkelés végcélja Kassa elfoglalása volt, hiszen aki Kassát uralta az az egész Felső-Magyarországot uralta. Amikor Thököly Imre a kurucok élére állt, első dolga volt elfoglalni a stratégiai szempontból jelentős abaúji várakat, amelyek közül sokat a Habsburgok (labancok) ebben az időben pusztítottak el.

Kassa és Abaúj vármegye a kezdetek kezdetén meghódolt II. Rákóczi Ferencnek és a szabadságharc ügye mellé állt, ezért bukása után megtorlások kezdődtek Abaújban.

Ezután az újjáépítés és a betelepítések kezdődtek meg, amelyből a Mária Terézia nemesi felkelésében való részvétel és a II. József abszolutizmusa ellen való lázadás volt kivétek. A tiltakozásnak hangsúlyt adva a vármegyébe látogató II Józsefet Szikszón és nem Kassán fogadták.

Az 1848-49 szabadságharc háborúi részben érintette csak a vármegyét, de a vértanúk közül Dessewffy Arisztid abaúji születésű, gróf Vécsey Károly abaúji származású volt. Dessewffy Arisztid kivégzése előtti utolsó mondata jól jellemezi a vármegye lelkületét is: „Tegnap hősök kellettek, ma mártírok... Így parancsolja ezt hazám szolgálata.”.

A nagymúltú, valamikor hazánk történelmét meghatározó vármegyét a Trianoni békediktátum szétszabdalta.

Az értékek feltárása, azok megőrzése és továbbadása a jövő nemzedék számára magyarságunk megtartása, hiszen ahogy a szállóige hirdeti „akinek nincsen múltja annak nincs jövője”. Encs Város Önkormányzata és az Abaúj Tájegységi Értéktár Bizottság fontosnak, erkölcsi kötelességének tartja a térség múltjának ápolását, értékeinek feltárását.

Sándor Róbert
Abaúj Tájegységi Értéktár Bizottság
elnök

ABAÚJ ÉRTÉKEI

1. Épületek, építmények

Várak

Abaújvár – Aba Sámuel földvéra
Boldogköváraja - Boldogkői vár
Füzér - Füzéri vár
Regéc - Regéci vár
Szádvár

Templomok

Abaújkér – Református templom
Abaújszántó – Gyümölcsoltó Boldogasszony rk templom
Fancsal – Evangélikus templom
Forró – Nagyboldog Asszony rk. templom
Gönc – Pálos kolostorrom
Kány – Istenszülő elszenderülése gk. templom
Tornaszentandrás – Szent András rk. templom
Szikszó – Református templom
Vizsoly – Református templom

Kastélyok, kúriák

Abaújalpár – Kapy kúria
Boldogköváraja – Péchy-Zichy kastély
Fáj – Fay kastély
Felsővadász – Rákóczi kastély
Füzérradvány – Károlyi kastély
Gagyvendégi – Vendéghy kúria
Kéked – Melczer kastély
Hejce – Püspöki kastély
Hidvégardó – Gedeon kastély
Szemere – Szemere kastély

Egyéb épületek

Komlóska – Ruszin tájház
Telkibánya – Konc falva / bányászfalu

Építmények

Vilmány – magtár

Onga – Turul emlékmű

Selyeb – Nepomuki Szt János szobor

Tomor – Tomori Pál szobra

2. Természeti értékek

Aranyosi - völgy

Abaújkér – Ördög szikla

Boldogkőújfalu - Kőtenger

Cserehát – Kockás mocsári liliom

Füzérradvány - kastélypark

Hernád völgye - Haris

Jósvafő – Felszín alatti világ

Óhuta (Háromhuta) - Pálos forrás

Pányok – Fövenyes kőbánya

Telkibánya – Mátyás király kútja / Szép Ilonka sírja

3. Kulturális és egyéb értékek

Abaúji szőttesek

Abaúji lábatlan

Abaúji soros laska

Felsőgagy – Gagy László címeres sírköve

Hollóházi porcelán

Jósvafő – Hucul ló

Pálházi Állami Erdei Vasút

Perkupati stílus

Vizsolyi Biblia

4. Személyek

Győrffy István dr. - botanikus

Horváth Géza dr. - zoológus

Kalocsay Kálmán dr. - eszperantó költő, műfordító

Márai Sándor - író, költő, újságíró

Putti Amália - színésznő

Radványi Géza - rendező

Salkaházi Sára - apáca

Szigethy Warga János - nyelvújító

HATÁRON TÚLI ÉRTÉKEK

1. Épületek, építmények

Várak

Nagyida – Nagyidai vár / cigányvár

Nagyszalánc – Szalánci vár

Torna – Tornai vár

Templomok

Csécs – Református templom

Kassa – Szent Erzsébet Székesegyház (Dóm)

Jászó – Premontrei monostor és templom

Tornagörgő – Keresztelő Szent János rk. templom

Kastélyok, kúriák

Bárca – Bárczay-kastély

Kassa – Jakab palota

Egyéb épületek

Kassa – Rodostói ház

Építmények

Kassai harang

Kassa – Immaculata szoborcsoport

Szepsi – Szojka kapu / Székely kapu

2. Természeti értékek

Áj - Áj-völgy

Debrőd – Szent László forrás

Szádelő – Szádelő-völgy

3. Kulturális és egyéb értékek

Andrássy szelet

Magyarböd – karikázó és csárdás

II. Rákóczi Ferenc sírja / Rákóczi kultusz

Rozgony – Rozgonyi csata

Somodi perec

VÁRAK

Abaújvár

Aba Sámuel földvéra

Abaúj vármegye az egyike volt a Szent István által alapított vármegyéknek, amelynek ispánsági központjává Abaújvárat tette meg. Kézai Simon krónikája szerint a XI. század első felében épült föld – és faszerkezetű sáncvár építője Aba Sámuel király (1041–1044) volt.

Európában a IX – X. században, hazánkban, pedig a X – XI. században terjedtek el a föld – és faszerkezetű várak építése. A hazai várépítés az államszervezéssel egyidőben kezdődött, ezért katonai központon kívül, állami –és egyházi központ is volt. A vár az Árpád-kori történelmünk egyik jelentős állomáshelye volt, amelyhez több jeles esemény kötődik. Itt gyűjtöttek sereget az 1046-ban oroszországi száműzetésükből hazatérő Árpád-házi hercegek, András és Levente. Könyves Kálmán király ellen hadat viselő testvére Álmos herceg 1106-ban elfoglalta, amelyet a király csak ostrommal tudott visszaszerezni. A tatárjárás idején (1241–42) Felső-magyarország legerősebb váraként tartották számon, amely ellenállt a támadásoknak. A XIV. századig őrizte meg vezető szerepét (királyi birtok), majd 1399-ben a Perényi-család tulajdonába került, akik engedélyt kaptak várépítésre. A föld –és fasánc tetejére ebben az időszakban építettek kőfalat, amelynek nyoma mai is kivehetőek.

A vár belsejében a XI. század végén esperesi templomot építettek (egyházi központ), amelyet a XIII. században alakítottak át.

A kőfallal megerősített föld –és fasánc várról valamint az esperesi templomtól a XV. századtól nincsen írásos említés.

Boldogkővár

Boldogkői vár

A várrom műemléki védelem alatt áll, amelynek törzsszáma 1043.

A Boldogkői várrom egy ovális alakú andezit tufa hegy tetején észak-déli irányba elnyúló szabálytalan alaprajzú belsőtornyos vár.

Boldogkő várát IV. Béla király engedélyével építette fel a Tomaj nembeli Jaak fia Tyba ispán, amelynek első okleveles említése 1282-ből való *Castrum Boldua* néven.

Károly Róbert király a Drugeth családnak adományozta a várat, akik az öregtoronyhoz kapcsolódó palotaszárnyat és az azt védő hasáb alakú tornyot építették meg.

A várat a XV. században tovább bővítették két szakaszban. Először a déli oldalon szabálytalan négyszög alakú tornyot emeltek, amelyhez palánkfal csatlakozott. Majd megépült a patkó alakú kaputorony a csatlakozó védőfallal, illetve a keleti oldalról a palotát övező külső fal.

A Thököly féle felkelés után 1697-ben a labanc csapatok birtokába került, akik I. Lipót király parancsára 1701 - 1702 között felrobbantották, hogy lakhatatlanná tegyék. Ezután a vár már nem volt stratégiai szempontból jelentős.

Fűzér

Fűzéri vár

A várrom műemléki védelem alatt áll, amelynek törzsszáma 1290.

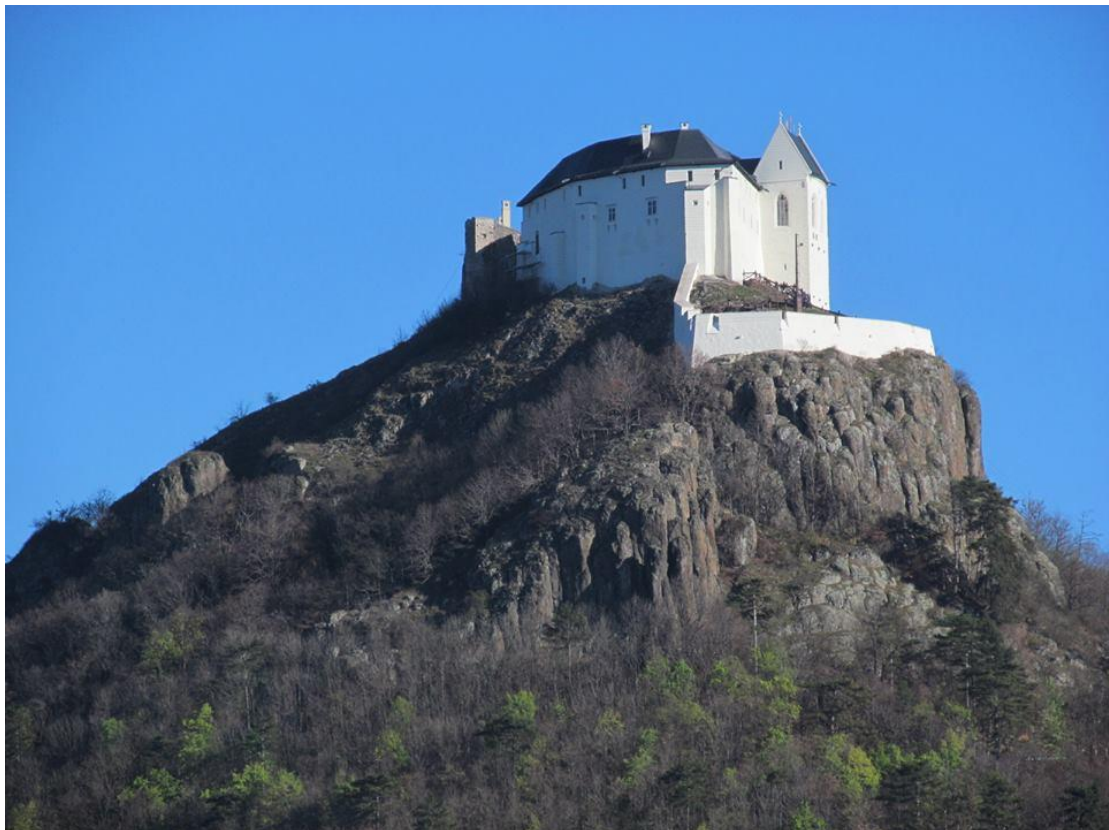
A várat először egy 1264-ban keletkezett oklevél említi, de egy 1270-ben keletkezett oklevél építését a tatárjárás előtti időszakra teszi.

Perényi Péter erdélyi vajda, koronaőr Szapolyai János 1526-os koronázása után a Szent Koronát magához vette és a Fűzéri várba szállította, ahol legalább egy éven át őrizte. Ezután 1533-ban felkérte Alessandro Vedani itáliai építőmestert a vár megerősítésének irányítására.

Perényi Gábor országbíró az 1560-as években Jakab kassai építőmester irányításával a vár lakószármányait átalakította reneszánsz stílusúvá és megépítette a gótikus stílusú várkapolnát.

A Thököly Imre kuruc serege ellen harcoló Habsburgok által irányított császári katonaság 1676-ban lakhatatlanná tette a várat.

A 2012 – 2016 közötti időszakban EU forrás bevonásával helyreállították a Felsővárat, felépítették a palotaszármányt, a várkapolnát illetve az alsó bástyát.

Regéc - Mogyoróska

Regéci vár

A várrom műemléki védelem alatt áll, amelynek törzsszáma 1107.

A várat először egy 1298-ban keletkezett oklevél említi, ezért építését ezen időpont elé datálják.

A vár jelenlegi megjelenési formáját az évszázadokon át több szakaszban történő építéssel érte el.

Legkorábbi része a Felsővár sziklacsúcsán álló öregtorony és a hozzákapcsolódó íves vonalú várfal tekinthető. (A torony felső szintjeit az 1540-es években építették.) A XV. század elején a Felsővárat teljesen átépítették egy többhelyiséges, emeletes épületszárnyakkal ellátott négyszögletes alaprajzú várra. A XVI. században épült ki a főúri udvartartásnak is helyet adó keleti és nyugati palotaszárny. II. Rákóczi Ferenc gyakran tartózkodtak a vár falai között, sőt gyermekkorában néhány évig itt is nevelkedett. A Thököly-féle felkelés idején a kurucok támaszpontjaként szolgáló várba a Thököly Imre ellen harcoló Habsburg csapatok 1685-ben elfoglalták, majd 1686. május 2-án - felsőbb utasítás alapján - megkezdték a lerombolását.

Szögliget határa

Szádvár

Szádvár valószínűleg a tatárjárás (1241 - 42) utáni időszakban, IV. Béla király „várépítési” korszakában épült, hogy a tornai erdőispánság központja legyen. Első írásos említése V. István király 1268-ban keltezett okleveléből származik.

A XIII – XIV. század fordulóján Aba Amade majd fiainak tulajdonában volt, akiktől 1319-ben Károly Róbert király elkobozta.

Luxemburg Zsigmond király 1406-ban, az őt hatalomra segítő bárók közül Bebek Györgynek adományozta a várat és a hozzá tartozó birtokot, amely házasság révén (Bebek Orsolya és Szapolyai Imre) 1470-ben a Szapolyai család tulajdonába került.

A mohácsi csata elvesztése után (1526) szádvár visszakerült a Bebek Ferenc tulajdonába, aki jelentős erősítéseket (pl: ágyúrondelek építése) végzett rajta. Schwendi Lázár kassai főkapitány 1567. 01. 10. – 01. 14. közötti időszakban (Bebek György távollétében) ostromolta szádvárat, amelynek védelmét Patócsy Zsófia úrnő irányította. A négy napig tartó erős ágyúzás következtében a várfalak annyira megrongálódtak, hogy a védők kénytelenek voltak feladni. Thököly Imre kuruc hada 1682 augusztusában megszállta a várat és egészen 1685. november 5.-ig benne állomásozott, Caprara generálisnak átadták, aki védműveit felrobbantatta, és katonai szempontból védhetetlenné tette. A Rákóczi szabadságharc után (1711) köveit elhordták a lakóházak javításához.

TEMPLOMOK

Abaújkér

Református templom

A templom műemléki védelem alatt áll, amelynek törzsszáma 1030.

A templom az 1200 évek közepén, román stílusban épült (kelet-nyugati tengellyel), amelynek legkorábbi fennmaradt írásos említése 1332-ből való. A XV. században gótikus stílusban átépítettek és elkészültek jellegzetes gótikus ablakai.

A reformáció (XVI. században induló) következtében a település lakossága református vallású lett, és a római katolikus temploma 1550-ben már a református templomként szerepel.

A hajónál keskenyebb szentélye, amelynek külső sarkain támpillérek állnak dongaboltozatú, és egyenes fallal zárul. A templom nyugati bejárata fölött található az 5 m magas nyeregtorony.

A templom 1857-ben leégett, amelyet 1858-ban újjáépítettek. Három acélharangja (225 kg, 135 kg és 73 kg) van, amelyek a westfáliai Bochumban készültek 1859-ben.

Abaújszántó

Gyümölcsoltó Boldogasszony Római katolikus templom

A templom műemléki védelem alatt áll, amelynek törzsszáma 1393.

Abaújszántón a XII. században (valószínűleg a jelenlegi templom helyén) egy fából készült templom állt, amelyet a tatárjárás idején felgyújtottak.

A gótikus építészeti stílusú kőtemplom építése a XIII. század második felére tehető. Legkorábbi írásos említése 1275-ből való, amely azt dokumentálja, hogy a szerencsi esperességhez tartozik.

A templom a huszita mozgalom (nyolcszög alakú tornya) és a reformáció időszakában sok viszontagságon ment keresztül, ezáltal a XV. században teljes átépítésre került. A reformátusok 1676-ban vették át a templomot, amelyet 1751-ben jogalap nélküli használat címen Mária Terézia királynő visszaadott a katolikusoknak. Ez időszak alatt alakult ki a jelenlegi jellegzetes késő barokk, copf stílusú megjelenése. A katolikus a visszakapott templomukat a XVIII. század második felében átalakították, elkészült (1751) a két barokk stílusú mellékoltára illetve a copf stílusú főoltára, szószéke és keresztelőkútja (1771).

Fancsal

Evangélikus templom

A templom műemléki védelem alatt áll, amelynek törzsszáma 1045.

Valószínűsíthető, hogy a templom középkori eredetű (2011-ben végzett felújításakor előkerült egy befalazott kőkeretes, gótikus stílusú ablak) alapokra épült.

A templom az 1774 – 1786 közötti időszakban késő barokk építészeti stílusban „erősen” átépítésre kerül, és megkapta a mai jellegzetes megjelenési formáját. A kapcsolódó torony is az átépítési időszakban, 1877-ben épült elé.

Fancsal település a török időkben teljesen elnéptelenedett, lakatlanná vált. A Rákóczi szabadságharc után újjáéledő falut, 1720-ban a területe földesura, a Szemere család evangélikus vallású tótokkal telepítette be. Ebben az időben gyökerezett meg az evangélikus vallás a településen.

Forró

Nagyboldog-asszony Római katolikus templom

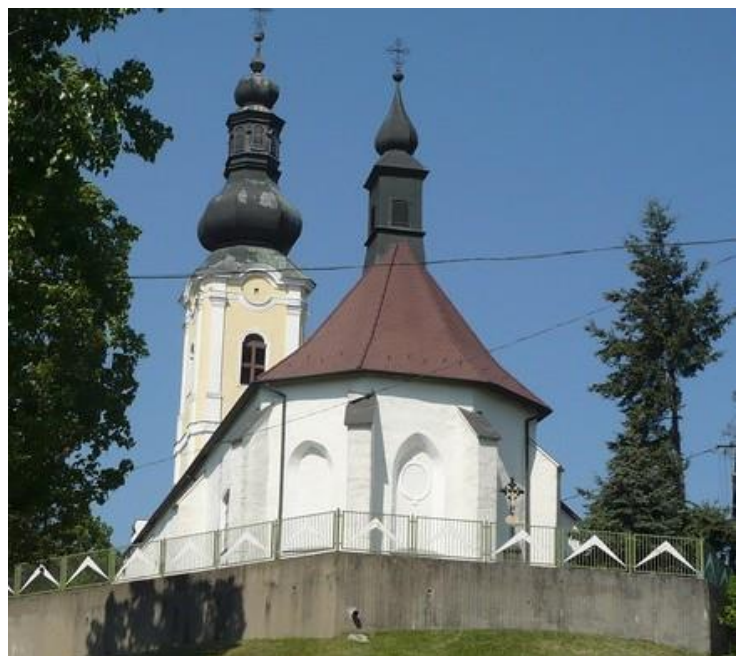
A templom műemléki védelem alatt áll, amelynek törzsszáma 1052.

A XIV. században épült gótikus stílusú templomot, 1729-ben átépítették barokk stílusban, megőrizve a támpilléreket illetve a nyolcszög három oldalával záródó szentélyt.

A templom berendezései közül a XVIII. századi sekrestyeszekrény és a padok barokk stílusúak; az 1772-ből származó mellékoltárok, a szószék és a kórusmellvéd rokokó stílusúak.

A templom tornya 1762 - 63 között épült.

Forró Árpád-kori település, amelynek jelentőségét jól mutatja, hogy egy 1338-ban keletkezett oklevél említi plébániáját. A településen birtoka volt a kassai születésű Szathmáry György esztergomi érseknek, Magyarország prímásának, aki végrendeletében Kassára hagyott 2000 kataszteri hold földet, hogy viselje patrónusi terheit a Kassai Szent Erzsébet Székesegyháznak és a forrói katolikus egyháznak

Gönc

Pálos kolostorrom (Boldogságos Szűz Mária)

A Pálos kolostor -és templom rom műemléki védelem alatt áll, amelynek törzsszáma 1060.

Nagy Lajos király az 1350-es években a boldogságos Szűz Mária tiszteletére emeltette a gótikus építészeti stílusú pálos rendi kolostort és templomot, amelynek helyét egy 1371-ben kelt oklevél határozza meg. A kolostorból alig maradt fenn valami, de a templom falai 6 – 7 m magasán még állnak. A templom három boltozatmezőre osztott egyhajós volt, amelynek diadalívén keresztül lehetett bejutni a nyolcszög alakú három oldalával záródó szentélybe. A kolostor valószínűsíthetően toronnyal és szentéllyel ellátott egy hajós volt épület volt.

Kány

Görög katolikus templom (Istenszülő elszenderülése)

A görög katolikus templom műemléki védelem alatt áll, amelynek törzsszáma 1083.

Az 1785 – 1797 közötti időszakban épült késő barokk stílusú templomot 1797. november 5.-én szentelte fel Bradács Mihály kassai vicarius generalis. A templom tornya 1805 – 1807 közötti időszakban épült fel.

A templom ikonosztáza, a szószék, a felajánlási asztal, a baldachin és a szentségtartóház 1817 – 1821 közötti időben Szárics Jakab fadaragó mester műhelyében készült. Az oltárasztal képeinek (Szent Kereszt és fájdalmas Istenszülő) festése 1826-ban történt.

Az 1844-es tűzvész nagy károkat okozott a templomba, amelynek következtében 1854-ben Boda József szepesi mester festett meg (ma is látható) a Felső-Magyarországon egyedülálló ikonosztázt.

Az 1876-os tűzvész idején a templomtető megrongálódott és a harangok elpusztultak. A templomtetőt és az egyik harangot (149 kg) 1877-ben pótolták, a másik harangot (68 kg), pedig 1880-ban.

Tornaszentandrás

Római katolikus templom (Szent András)

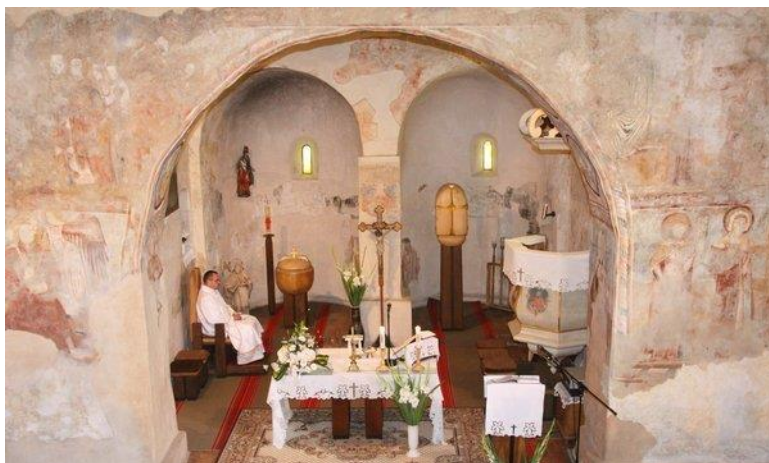
A római katolikus templom műemléki védelem alatt áll, amelynek törzsszáma 1021.

A XII. században épült román stílusú templom első írásos említése 1283-ból való.

A templom különleges kettős szentélye és a hozzátartozó kisebb méretű négyszög alakú hajója a XII. század második felében épült. *(Egyes források szerint II. András király felesége Gertrúd királyné kíséretéhez tartozó merániai stílusban tervező építész építette.)*

A templomot a XIV. század első felében gótikus stílusú hajóval bővítették nyugati irányban, és ekkor készült a diadalív illetve a falak egész alakos képei, amelyek szent András legendáját és az apostolokat ábrázolják.

A török időkben feldúlták és a XVIII. század második felében barokk stílusban készült el a festett karzata, szószéke illetve mellékoltára valamint a fa Mária szobor.

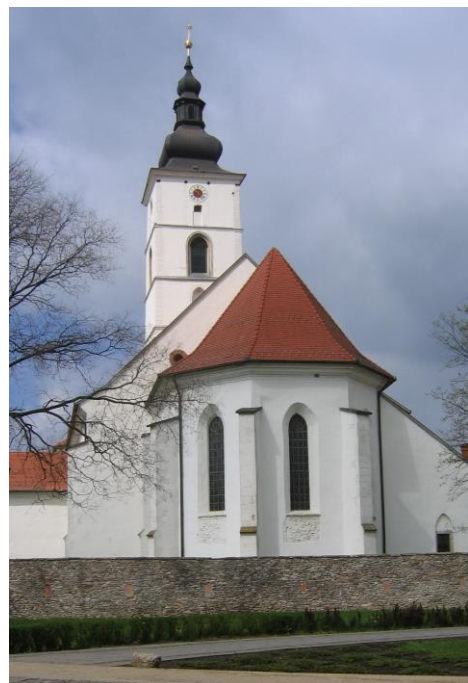

Szikszó

Református templom

A templom római katolikus székesegyháznak épült a XIV – XV. században gótikus építészeti stílusban. A XVI. században a reformáció hatására a lakosság először evangélikusok (luteránus), majd 1552 – 1565 között (Perényi család uradalmi idején) református (kálvinista) vallású lett. Az 1568-as Református Zsinatot Szikszón tartották, amelyen elhatározásra került, hogy a kenyér jelen legyen az Úrvacsorán. A török portyák és rajtaütések (1558, 1567 és 1576) miatt 1585-ben a templomot lőréses fallal vették körbe. Az 1588. évi szikszói csata (Rákóczi Zsigmond vereséget mért a törökökre) nagy károkat okozott a templomba, amelyet Kalthauser György kassai építész renovált.

A templom fennállása alatt többször leégett (1625-ben villámcsapás következtében, 1688-ban fabódéról átterjedt a tűz, 1706-ban a császári Rabutin generális felgyújtotta), de mindig újjáépítették. Utoljára 1852. V. 18.-án támadt nagy tűzvészben a település összes háza és mindkét temploma leégett. Néhány éven belül helyre állították, és azóta változatlan formában van. A templomnak a nyolcszög három oldalával záródó támpilléres keletelt szentélye és támpilléres hajója van. A szentélyt a hajótól épidiadalív választja el. Belső berendezése és a szószék bidermeier, a toronysisak (1873) neobarokk stílusú.

Vizsoly

Református templom

A kőfallal övezett román kori, gótikus eredetű Vizsolyi református templom a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Értéktárba szerepel.

A templom hajójához kisebb dongaboltozatos szentély, kórus illetve ehhez negyedgömb boltozattal fedett félkörös apszis (fülke ahol az oltár van) kapcsolódik.

A templomot a XIV. században átépítették, amelynek során egy szélesebb hajóval és a toronnyal egészült ki. A tornyot lőréses és gótikus ablakok tagolják.

Freskói közül Krisztus születése és a három királyok a XIII. századból, Krisztus szenvedése a XIV. századból, Szent László legendája, pedig a XV. századból való.

A barokk stílusú díszes fa koronával ellátott szószéke 1792-ből való.

A diadalíven az alábbi szöveg olvasható:

Quid hic stas si non oras rotius exi foras!

Ki itt állsz és nem imádkozol, fordulj meg és menj ki!

KASTÉLYOK, KÚRIÁK

Abaújalpár

Kapy-kúria

A kúria épület műemléki védelem alatt áll, amelynek törzsszáma 9909.

A XIX. század első felében épült, a népies klasszicista építészeti stílus jegyeit magán hordozó kúria. Kialakításában és megjelenésében tipikusan mezővárosi kúria.

A klasszicista stílusirányzat az építészetben alkotott maradandó, amelyre jellemzőek voltak az egyenes vonalak, a tiszta és egyszerű alaprajz, a vízszintes tagoltság valamint az arányok szigorú szabályának betartása. Az épületeken jellemzővé vált az antik jellegű díszítések, az oszlop és a timpanon használata. Hazánkban elsősorban a házak utcai homlokzatának tagoltságában és az udvari oldalak oszlopos megformálásában nyilvánult meg a klasszicizmus.

Boldogkőváraltja

Péchy-Zichy kastély

A kastély épület műemléki védelem alatt áll, amelynek törzsszáma 1041.

Péchéújfalusi Péchy Gábor 1753-ban a várat és a hozzá tartozó uradalmat megvásárolta a lőcsei Jezsuitáktól.

A barokk építészeti stílusú kastélyépületet a Péchy-család 1763-ban építette, amely a századfordulón házasság révén a Zichy-család tulajdonába került.

A szintes kastély épület „U” alakú, amelyhez földszintes melléképületek kapcsolódnak, egy nagyméretű díszudvart közrezárva. A melléképületek két sarkán egy-egy zsindelefedésű, négyzetes alaprajzú saroktorony áll.

A kert a kastély építésével egyidőben az un. öreg erdőből került kialakításra, angol és francia kertépítészeti stílusjegyeket hordozva magán. A kastélykert természeteti védelem alatt áll.

Jelenleg Egészségügyi Gyermekotthon működik a kastélyépületben.

Faj

Fay - kastély

A Fájban található -a Fay család által épített- kastély épület műemléki védelem alatt áll, amelynek törzsszáma 1046.

A Fay-család a barokk stílusú kastély épületet az 1750-es években kezdte el építeni egy késő reneszánsz kúria helyén, de csak 1784-re fejezte be. Az építés során a domborzat adottságait kihasználva az épület részben földszintes, és részben emeletes kialakítású.

Az 1784 – 1800 közötti időszakban folyó bővítések következtében a kastély „L” alakúra változott, valamint a középrésznél egy alápincézett szárny az udvari homlokzaton tornác épült. A neobarokk jegyébe a kastély északi szárnya is megépült és így kialakult a jelenlegi „U” forma.

A XIX. század elején a kastély épületet klasszicista stílusban átépítették, majd 1844 – 1845 közötti időszakban Marco Casagrande olasz szobrászművész elkészítette a „szatír ünnep” és a „Római Lukrétia története” című klasszicista stílusú fehér márvány domborműveit. Az udvari bejárat fölött címtartó harsonás angyalok is valószínűen Marco Casagrande alkotásai.

Felsővadász

Rákóczi-kastély

A kastély épület műemléki védelem alatt áll, amelynek törzsszáma 1050.

Az erősített várkastélyt Rákóczi Zsigmond építette a XVI. században. Felsővadászi Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem kora egyik legbefolyásosabb embere volt, aki megalapozta a Rákóczi-család vagyonát és hatalmát.

A kastély és a hozzá kapcsolódó uradalom a II. Rákóczi Ferenc által vezetett szabadságharc bukása után királyi kézbe került, aki 1713-ban báró Meskó Jakabnak adományozta. A Meskó-családtól 1800-ban gróf Vay Ádám (II. Rákóczi Ferenc bizalmasának leszármazottja) vásárolta meg és egésze 1945-ig a család tulajdonába maradt.

Az eredetileg egy emeletes várkastélyt a Meskó-család illetve a Vay-család is bővített, alakította. Az 1860-as átépítés során nyerte el jelenlegi kétszintes romantikus építészeti stílusú formáját.

Az államosítás után (1950) a kastély épületben 1954-től általános iskola, majd körzeti általános iskola működik.

A kastély körüli park bővelkedett növényritkaságokban, de a II. világháború után (államosításkor) ezeket kivágták, csak egy páfrányfenyő (ginko biloba) élte túl az esztelen romboást.

Fűzerradvány

Károlyi-kastély

A kastély épület műemléki védelem alatt áll, amelynek törzsszáma 1295.

A mai kastély elődjét Réthey Péter építette a XVI. században, de 1686-ban I. Lipót a birtokot Károlyi Lászlónak adományozta. A Károlyi család először a birtokot uradalmi gazdasági központként a rajta lévő kastélyt, pedig vadászkastélynak használta. Gróf Károlyi Ede (1821-1879) gróf Korniss Klarisszával történt házassága után, 1843-ban nagyszabású építkezésbe kezdett. A kastély 1860 – 1870 közötti időszakban történő (külső) romantikus stílusú átalakításában a gróf olyan mértékbe beleszólt, hogy a felkért építész, Ybl Miklós nem vitte végig a tervezést.

Gróf Károlyi László és felesége gróf Apponyi Franciska életet vitt a vidéki kastélyba, és a belső átalakítására felkérték (1907) a neoreneszánsz szellemében alkotó Alberto Pio milánói építészt.

Gróf Károlyi István és felesége gróf Windischgratz Mária Magdolna felismerte a kastély igényes kialakításában és elhelyezkedésében rejlő lehetőséget, amely miatt luxusszállónak alakították át. A szálló 1838. májusától egészen az államosításig (1945) kisebb megszakításokkal működött. A kommunizmus és a szocializmus időszaka alatt a kastélyban gyermekszanatórium és kórházi TBC szanatórium működött.

Gagyvendégi

Vendéggy-kúria

A kúria műemléki védelem alatt áll, amelynek törzsszáma 1056.

A kúriát Vendéggy Pál Abaúj vármegye alispánja építette 1820 – 1822 közötti időszakban, klasszicista építészeti stílusban. A kúriát a Hedry-család vásárolta meg, akiknek egyik nőtagjáról itt festett Szinyei Merse Pál, 1874-ben a híres „Lila ruhás nő” című festményét.

A kúria alapja egy téglalap alaprajzú, manzárdtetős, földszintes épület, amelyet a XIX. század második és a XX. század első felében többször átalakítottak.

Az épület hosszanti oldalán nyolcpilléres tornác húzódik, középen oromzatos portikusz található. (portikusz: - az épület főhomlokzata előtt nyílt oszlopcsarnok). A kúria hátsó részén kápolnaszerű kiugrás található, amelyet a Hedry-család nem kápolnának használt, és szervesen bekapcsolta az épületbe. A pince dongaboltozatos, a földszinten fiókos dongaboltozat található, de az épület belsejében a sík födém a mérvadó.

A kúriát a XIX. században kialakított szabályos franciakert vett körül, de ennek mára már csak maradványai vannak. Jelenleg több értékes növényt és botanikai ritkaságot találunk a kúria körüli parkterületen.

Kéked

Melczer-kastély

A kastély épület műemléki védelem alatt áll, amelynek törzsszáma 1087.

A Kékedy-család a XVII. század elején építette gótikus stílusú reneszánsz várkastélyát egy XV. századi földesúri udvarház helyén. Az épület sarkait kerek tornyok tagolták és udvarát / kertjét magas, lőrészekkel ellátott kökerítés védte. Az alap kastély épület a jelenlegi északi épületszárnyból állt, amelyet később déli irányba kibővítették egy lakótömbbel és hozzákapcsolódó szögletes olaszbástyákkal.

Az eperjesi Melczer-család 1658-ban házasság révén szerezte meg a kastélyt, amikor Kékedy Balázs egyetlen gyermeke, Katalint és Melczer János összeházasodott. A Thököly-féle háború idején kifosztották, amit az 1708-as feljegyzés elhagyottnak írt le.

A kastély épületet az 1770-es években Melczer Ágnes és férje Zombory Zsigmond Abaúj vármegye alispánja kezdték el felújítani. Melczer Georgina és Malvin 1863-ban a kor jellegzetes építészeti stílusába -romantika- átépítette, meghagyva az eredeti várkastély elrendezést. Ebben az időben a kastély a vidéki kulturális élet egyik legjelentősebb színhelye volt, hiszen a nővérek támogatták a művészeteket.

Hejce

Püspöki (Eszterházy)-kastély

A kastély épület műemléki védelem alatt áll, amelynek törzsszáma 1070.

Gróf Eszterházy Károly egri püspök 1774-ben építtette a kastélyt, a kor egyik leghíresebb tervezője Fellner Jakab tervei alapján copf építészeti stílusban. Az épület „U” alaprajzú, falsíkjait oszloppárkányok és ablakkeretések tagolják. A barokk kor építészetének megfelelően a földszinten kiszolgáló, az emeleten, pedig lakórészek kerültek kialakításra. Az épület kastélykápolnája Johann Zircler mennyezetképével jelentős értéket képvisel. A szőlőtermesztéshez és a borkészítéshez kapcsolódóan több száz méteres pincerendszerrel rendelkezik a birtok. (1944-ben itt kerültek elrejtésre a Kassai Dóm szárnyas oltára és értékei)

Az épület 1805-ben átkerül a kassai püspökséghez és a püspök nyaralója lett, majd 1952-ben a Római katolikus Szeretetszolgálat vette tulajdonba.

A kastély felújításai közül a legjelentősebbek az 1845. évi (a teraszon elhelyezték a püspöki süveget), az 1884. évi (belső átalakítások és a főhomlokzatra két kis kovácsoltvas erkély került) illetve az 1945. évi volt.

Hidvégardó

Gedeon-kúria

A kismemesi kúriát Gedeon Kelenek építtette az 1770-es években, amely a korra jellemző copf építészeti stílus jegyeit hordozza magán.

Hidvégardó a Felvidéki településekre jellemző orsószerű település-maggal rendelkezik, amelyhez a kúria tömegarányával és megjelenésével illeszkedik.

Az utcavonallal párhuzamos „L” alakú földszintes épület, timpanonos utcai homlokzatával és ablakkereteivel a Bódva-völgy jellegzetes kismemesi kúriája. Az utcai homlokzatán háromtengelyes középrizalit *(rizalit: az épület homlokzatsíkjából kiugró rész, ami általában az épület teljes magasságában végigfut)* uralkodik, amelynek a timpanonjában Istenszemes stukkó található. Az épület rövidebb oldalát két-két egyenes szemöldökpárkánnyal díszített ablak tagolja.

A kúrián belül megőrzésre került az oldalfolyosó stukkós, illetve a szobák fiókos dongaboltozata. Kiemelt értéket képvisel az eredeti díszes barokk ajtók illetve a rokokó stílusú cserépkályha.

A kúria teljes körű felújítása 2012-ben fejeződött be, jelenleg könyvtárnak, közösségi háznak és állandó helytörténeti kiállításnak ad helyet.

Szemere

Szemere-kastély

A kastély épület műemléki védelem alatt áll, amelynek törzsszáma 1112.

Az eredeti kastélyt Szemere Pál építtette az 1640-es években, kora barokk építészeti stílusban, amelyet Pallavicini Alfréd gróf a XIX. század második felében klasszicista stílusban átalakított. A grottánál (grotta: mesterséges barlang, földalatti üreg, amelyet kastélykertek díszítésénél alkalmaztak) egy 1647. évszámmal ellátott, a Szemere család címerét ábrázoló vörös márványtábla található, amelyet valószínűleg az épületről helyeztek ide át.

A kastély épület és a hozzátartozó birtok a Szemere - családtól a Darvas - családhoz került, majd 1850-ben Pallavicini Alfréd gróf megvásárolta. Az épület jellegzetes megjelenésű, hiszen a „Palladio-elvet” követő középrizalit (*rizalit: az épület homlokzatsíkjából kiugró rész, ami általában az épület teljes magasságában végigfut*) felmagasított homlokzatában másfél szint magas diadalív mögé került elhelyezésre a felső szint bejárati tornáca. Palladio-elv: az antik építészet technikai ismerete mellett, az oszloprendszerek arányának következetes használata, a geometria szem előtt tartása mellett.

Az egyemeletes kastély földszintjén neogótikus keresztboltozatos helység található, XV. században készült freskónyomokkal. A helységek kisebb részben dongaboltozatúak, nagyobb részben, pedig cseh süvegboltozatúak.

Az épületben jelenleg a település önkormányzati fenntartású óvodája működik.

EGYÉB ÉPÜLETEK

Komlóska

Ruszin tájház

A Komlósán található Ruszin tájház műemléki védelem alatt áll, amelynek törzsszáma 1311.

Komlósán a Ruszin tájház 1980-tól múzeumként működik, amely bemutatja a településre és a ruszinokra jellemző népi építészetet illetve lakáskultúrát.

A XIX. század első felében épített ház falazata gerendavázas paticsfal (sárral tapasztott), a tetőszerkezete, pedig zsuppszalmával fedett. Szabadkéménnyel rendelkezik, amely a pivarból vezeti ki a füstöt.

Az épület néprajzi besorolás alapján az északi magyar háztípushoz tartozik, amely szoba, pitvar, kamra beosztású.

Ruszinok: Kelet –és Közép Európában lévő ruszin nyelvű, keleti szláv nép, akiknek saját nemzeti tudatuk a XIX. században alakult ki. Alekszander Duhnovics epejesi ruszin görög katolikus lelkész a XIX. század második felében megírta a ruszin himnuszt és arra buzdította a Kárpátok vidékén élő ruszinokat (görög katolikusokat), hogy legyenek önálló nép.

Híres ruszinok:

Hódinka Antal (1864.01.13. – 1946.07.15.) világhírű történész, kutató az MTA tagja.

Romzsa Tódor (1911.04.14. – 1947.11.01.) vértanú, boldoggá avatott görög katolikus püspök, akit Sztálin parancsára a KGB meggyilkolt.

Andy Warhol (1928.08.06 – 1987.02.22.) amerikai képzőművész, a pop-art irányzat kiemelkedő alakja.

Telkibánya

Konc falva / bányászfalu

Telkibányától 3 km-re a Fehér-hegyen található Koncfalva XV. századi bányatelepülés, amely jelenleg védelem alatt van, ipartörténeti romnak számít.

Az erdő közepén lévő Koncfalva 28 rom épületből áll, amelynek falmaradványai állnak.

A középkori a kitermelt ércek (arany, ezüst) önálló kis településeken történtek úgy, mint Koncfalván, amely a térség legjelentősebb ilyen jellegű települése volt. Itt tisztították a nemesérceket és a bányászok a munkanapokon itt laktak.

Az arany mosásához szükséges volt folyó vízre, ami a területen a Kánya-hegy alá bemenő Veresvíz-patak. Tompa Mihály „Verespatak” című költeménye Koncfalva egyik legendáját dolgozza fel.

Vilmány

Magtár épülete

A Vilmányban található magtár épület műemléki védelem alatt áll, amelynek törzsszáma 1117.

A kétszintes, oromfalas és nyeregtetős magtár az 1820-as években épült klasszicista stílusban. A földszint egyik felét négy oszlopon nyugvó cseh süvegboltozat fedi, a másikat, pedig gerendafödémes. A hosszanti homlokzat földszintjén két nagyméretű faajtó található. A hosszanti homlokzaton 4 – 4, a rövidebb homlokzaton, pedig 2 – 2 fekvő téglalap alakú magtárablak található.

Az emelet tagolatlan, egyetlen hatalmas tároló helységből áll.

ÉPÍTMÉNYEK

Onga

Turul emlékmű

Abaúj és Borsod vármegye határán az Ongaújfalui parton került elhelyezésre a dicsőséges 34. császári és királyi gyalogezrednek emléket állító Turul emlékmű. Az átadási ünnepségre 1931. november 11.-én került sor, amelyen beszédet mondott József királyi herceg.

Az eredeti Turul emlékmű

Talapzata - az ezred kifaragott címere illetve az alábbi szöveg: "Ezen emlékművet a világháborúból élve visszakerült bajtársak emelték az ezred emlékének megörökítésére."

található

Oszlopa - 12 m magas haraszi mészkő, amelyen az 1733 – 1918 évszámok állnak.

Turul – Ligeti Miklós szobrászművész alkotása (Karmai között kardot tartó bronz turulmadár.)

Az 1950-es években a turulmadarat a kommunista párhatalom eltávolította az emlékműről, amely a megyeháza pincéjéből eltűnt.

Összefogásból 1990-ben felújításra került az emlékmű és a tetejére elhelyezésre került Pócsik István szobrászművész által készített turulmadár.

Selyeb

Nepomuki Szt. János szobor

A Nepomuki Szent János szobor műemléki védelem alatt áll, amelynek törzsszáma 1109.

A Selyeben lévő Nepomuki Szent János szobrot 1769-ben a Tisza család alította egykori kúriája közelében. A rokokó stílusban készült szoborkompozícióban a szent hagyományosan formált alakja háromágú talpazaton áll, amelynek két oldalán a Hit és a Hallgatás angyala található.

Nepomuki Szent János cseh szent

Csehország védőszentje, akit XIII. Benedek pápa 1729-ben emelt a szentek sorában és emléknapját május 16.-ban határozta meg.

A folyók, a hidak, a halászok és a hajósok védőszentjeként valamint a gyónási titok mártírjaként tartják számon.

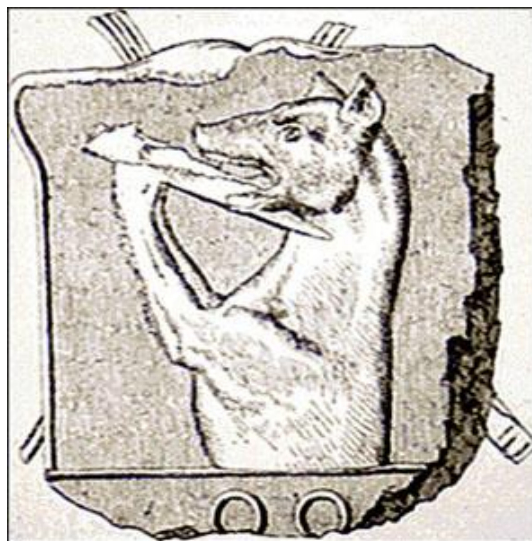
Tomor

Tomori Pál szobra

Tomoron a római katolikus temploma melletti téren, 2006 tavaszán az önkormányzat felállított a település híres szülöttjének, Tomori Pál kalocsai érseknek a bronzszobrát.

Tomor : A település területén már a bronzkorban is éltek emberek, erről az Árpaszerű dűlőben feltárt bronzkori temetők tanúskodnak. Első írásos említése 1222-ből való Tomur alakban. IV. László király 1279-ben a vitézi tetteinek elismerése miatt a területen lakó Tomori család ősét nemesi rangra emelte, és Tomor falut adományozta nekik. A XVII. században a falu lakossága behódolt a töröknek és a század végére teljesen lakatlanná vált. A Rákóczi szabadságharc utáni betelepítések következtében, 1750 után indult meg újra itt az élet.

Tomori Pál: Abaúji köznemesi családban született, Tomoron 1475 körül. Katonai pályáját Bornemissza János főnemesnél kezdte, majd Erdélyben sókamarai ispán és 1505-től fogarasi várnagy. Részt vett a székelylázadás (1506) és a Dózsa György féle parasztlázadás (1514) leverésében, ami miatt először munkácsi (1514) majd budai várkapitánnyá (1518) nevezték ki. Mennyasszonyának halála miatt 1520.-ban szétoztotta vagyonát, belépett a ferences rendbe és bevonult az esztergomi kolostorba. VI. Adorján pápa 1523. 02. 04-én rákényszerítette, hogy elfogadja a Kalocsai érseki címet, és ezáltal a délről benyomuló török elleni védekezés szervezőjévé vált. A helyzetet 1525-re sikerült stabilizálnia, de a magyar kincstár részéről nem kapott támogatást, ezért 1526. 01. 12-én benyújtotta a lemondását. I. Szulejmán hadjáratáról értesülve visszamondta lemondását és újból hadba állt. A mohácsi csata (1526. 08. 29.) idején a magyar seregek főparancsnoka volt, és a csatamezőn az életét vesztette.

TERMÉSZETI ÉRTÉKEK

Abaújkér - Aranyos

Aranyosi - völgy

Az Aranyos-völgy védettségi besorolása Természetvédelmi Terület, amelynek törzskönyvi száma: 317/TT/07. A védetté nyilvánító jogszabály 98/2007. (XII.23.) KvVM rendelet.

Az Aranyos-völgy Természetvédelmi Terület a Zempléni-hegység délnyugati részén az Aranyosi-völgy bejáratánál található 160 ha térmértékű területen. A Hernád-völgy felől a Zempléni-hegység irányába magasodó Kis -és Nagy-Murga előhegyek, a völgy bejáratával jellegzetes tájképet mutatnak. A gyepek területek változatos összetételűek, és megtalálhatók itt a száraz és mezofil gyepek egyaránt. Jellegzetesek a bokorerdők, melegkedvelő-tölgyesek, pusztafüves lejtősztyepprétek, és a zárt sziklagyepek. A terület flórájában -Hegyalja flórájához hasonlóan- magas a pannóniai, ponto-mediterrán és kontinentális elemek aránya. Jelentősebb védett növényfajok a magyar nőszirm, a leánykökörcsin, a tavaszi hérics, a nagy pacsirtafű, a nagyzezerjófű, az agárkosbor és számos árvalányhaj faj. A terület faunája is rendkívül változatos. Jelentősebb zoológiai érték a keresztes vipera, az erdei sikló, a darázsölyv, a kígyászölyv, a békászó sas, a parlagi sas, az uhu, és a vadmacska.

A védetté nyilvánítás célja a terület kiemelkedően magas biológiai sokféleségének, elsősorban a fokozottan védett uhu élő -és szaporodó helyének illetve a nagytestű ragadozó madarak számára kiemelkedő jelentőségű táplálkozó területként szolgáló gyepek megőrzése, valamint az itt található növény -és a hozzájuk kapcsolódó állatvilág életfeltételeinek biztosítása.

Parlagi sas

Békászó sas

Uhu (Nagy fülesbagoly)

Magyar nőszirm

Abaújkér

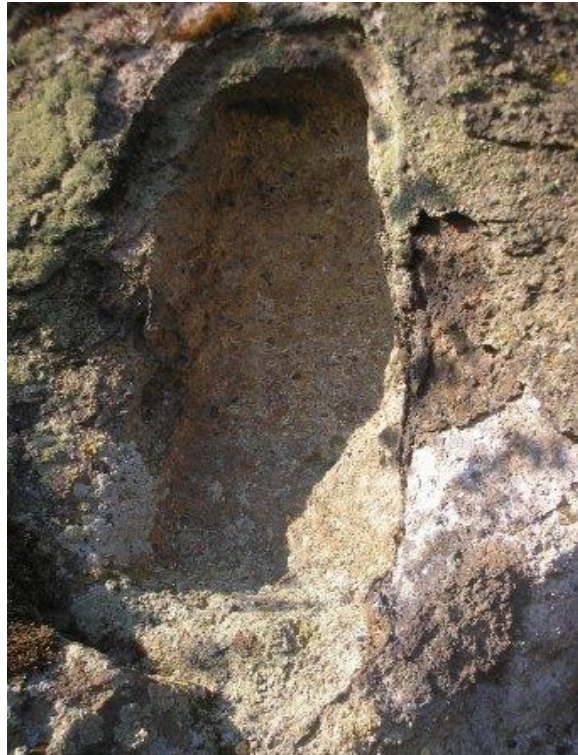
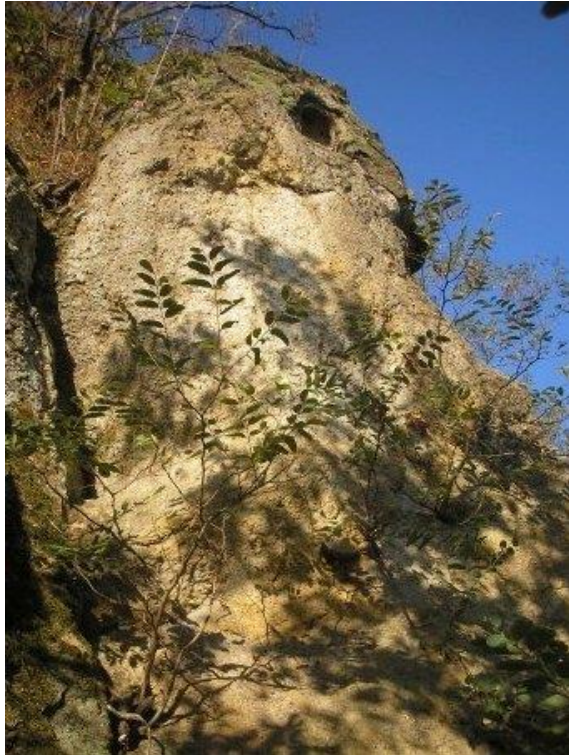
Ördögszikla

Az Abaújkér ördögszikla védeltségi besorolása Természetvédelmi Emlék, amelynek törzskönyvi száma: 333/TE/14. A védetté nyilvánító jogszabály 17/2014. (X.27.) FM rendelet.

Az abaújkéri Gyűr – völgyben elhelyezkedő ördögszikla egy szabálytalan formájú riolit ártufa, amelyet kaptárkövek is neveznek.

A kaptárkövet riolit lavinatufa, áthalmazott riolittufa és tufit épít fel, amely 9 m magasságban és 16 m szélességben látszik ki a takaró lösz alól. A völgyoldali és tetői pozíciójában természetközeli állapotú lösz-pusztagyep (*Salvio-Festucetum rupicola*) található, számos védett fajjal. A védett területen ezek közül kiemelhető a dunai szegfű (*Dianthus collinus*), valamint a csinos árvalányhaj (*Stipa pulcherrima*) állománya. A szikla felső részein és tetején kis foltokban nyílt sziklagyep található, kevés és gyakori fajjal. A szikla oldalában, a savanyú kőzetben csekély szálkás pajzsika (*Dryopteris carthusiana*) is megtalálható.

A sziklához valószínűleg a helyi hiedelemvilágban „kővé válási” legendák kapcsolódnak (Szendrey 1922).

Boldogkőújfalu

Kőtenger

Boldogkőújfalu határában a Nagy-Korsós-hegy alatt 5 ha területen található hazánkban és Európában is természeti ritkaságnak számító földtani képződmény, amely 1977 óta természeti védelem alatt áll.

A miocén földtörténeti korban (13 millió éve) a Nagy-Korsós-hegyről érkező forró és viszkózus andezites láva folyása közben blokkokra, tömbökre darabolódott és úgy szilárdult meg. A lávatakaró kialakulása után a blokkok közötti repedések tágítását a külső erők (pl. fagy, szél, áramló vizek) vették át, amelyek hatására elkülönülő andezit-tömbök jöttek létre. A további mállási folyamatok hatására a tömbök szélei lekerekítődtek és a közöttük lévő repedések finom agyagszemcsékkel töltődtek fel, amelyekben a növényzet is megtelepedett.

A fenn leírt földtani képződményt a külső megjelenése miatt nevezik kőtengernek.

kőtenger

Cserehát

Mocsári kockás liliom

A mocsári kockás liliom (*fritillaria meleagris*) Közép –és Délkelet Európában található, de a rétgazdálkodás átalakulása miatt az elmúlt évtizedekben termőterülete lecsökkent és sok országban a kihalás veszélye fenyegeti. Abaújban a lelőhelye a Cserehát térségben található.

Növény leírása

Mintegy 10 – 25 cm magasra növő, hagymás, évelő növény. Hagymája gömb formájú, mérgező alkaloidokat tartalmaz. Tőlevelei hosszúak, el nem ágazó szárán 3 – 5 lándzsás, szórt állású, húsos levél található. Virága (tulipánra hasonló) bókoló, harang alakú (3 – 5 cm), kockás, amely április-május időszakában fejlődik.

Életmódja

Mocsárrétek, ligeterdők növénye, amelyik 800 m. magasságig nő, és legfeljebb évi 2 kaszálást visel el.

Érdekességek

Egyes teóriák alapján a mocsári kockás liliom miatt lett Horvátország címere piros-fehér kockás.

Hazánkban a 2016 év vadvirágává a mocsári kockás liliomot választották.

Füzérradvány

Károlyi-kastély parkja

Az 1800-as évek elején kialakított 100 ha-os Füzérradványi Károlyi kastély parkja védelem alatt áll, természetvédelmi terület.

A területet egykor erdő borította, amelyet a Károlyi család folyamatosan alakított ki a jelenlegi formájára. A parkot önállóan először 1827-ben említi oklevél, mint vadaskert, amelyet a család a vadászat elősegítésére használt.

A legjelentősebb átalakítás 1906 – 1913 közötti időszakban volt, amikor kialakult a jellegzetes angolkerti megjelenése illetve tudatos fatelepítések (tájra jellemző illetve különlegességek) történtek. A park kialakítása során nagy hangsúlyt fektettek a növényzet forma –és színgazdagságára illetve arra, hogy az év minden szakaszában élményt nyújtson megjelenésével. A park három egymástól elkülönülő időszakban jött létre; a kastély körüli angol kert jellegű terület a XVIII. század közepén; a kastély déli homlokzata előtt terület a teraszos franciakert a XIX – XX. század fordulóján került kialakításra; a kastélytól távolabb eső területeken a XIX – XX. század fordulóján az erdészeti tudatos fafajcsoportos (fenyőfélék) telepítést végzett. A park területén található egy 1721-ben telepített juharlevelű platán, ami jelenleg védelem alatt áll.

Hernád völgye

Haris

A haris (*Crex crex*) fészkelő helye Nyugat-Európától Kelet-Szibériáig terjed, hazánkban jelentős állománya a Hernád völgyében, a Csereháton, a Bodrog völgyében, a Bodrogtúzában, az Ipoly völgyében, és a Bereg – Szatmári síkságon található. Állományában az utóbbi évtizedekben drasztikus csökkenés következett be, amely elsősorban az élőhelyül szolgáló nedves kaszálórétek visszaszorulásának eredménye.

Leírása

A rejtőzködő színű (feketés, világosbarna szélekkel) tollazattal bíró haris testhossza 27 – 30 cm, szárnyfesztávolsága 46 - 53 cm, a testtömege pedig 135 – 200 g. A hasalja barna, vörösesbarna csíkozással; a mellkasa, torka és feje oldalt galambszürke.

Életmódja

A magányosan élő madár tápláléka főként gerinctelen állatokból áll (szöcske, hangya, pók, giliszta ...stb), de megeszi a vetőmagokat és a gabonákat is. A talajban lévő mélyedésekbe fűszálakból készít fészket, ahol május – június között 14 – 18 nap alatt költi ki a 7 – 12 tojást.

Érdekességek

A Természetvédelmi Világszövetség listáján veszélyeztetett fajként szerepel, hazánkban fokozottan veszélyeztetett, eszmei értéke 500.000 Ft

Tudományos nevét a hímek jellegzetes hívóhangjáról a „krek-krek”-ről kapta.

Jósvafő

Felszín alatti világ

Az UNESCO Világörökségi listájának földtani és felszínalaktani értékei közzé 1995-ben bekerült Aggteleki – karszt és Szlovák – karszt barlangjai között szerepel Jósvafőn kezdődő, végződő vagy jósvafői bejárattal is rendelkező barlang.

A 220 – 240 millió éves középtriász korú mészkőben 2 millió évvel ezelőtt alakultak ki az alakjukban és ökológiai állapotukban eltérő barlangok. Jellemzően folyóvizes eredetűek, de vannak beszivárgó vizes (zsombolyok – függőleges aknabarlang) és feltörő vizes cseppkő barlangok is.

A barlangok egyedülálló ökoszisztémát alkotnak, amely 500 barlanglakó és barlangkedvelő állatfajta számára biztosít életteret, és néhány faj endemikus (csak itt fordul elő) elsőnek innen került leírásra.

Jósvafői barlangok

1. Baradla barlang

A Világörökség részét képező barlangok közül a mérsékelt öv legjelentősebb és egyben legismertebb barlangja, a 25 km összhosszúságú Baradla-Domica barlangrendszer, amely rendelkezik Jósvafői bejárattal is.

2. Vass Imre barlang

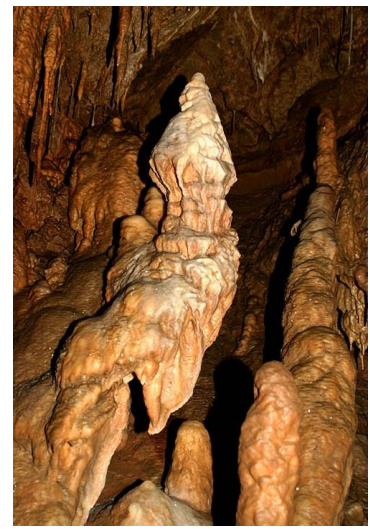
A barlangot a Kis-Tohonya forrás (Jósvafő) árvízi forrástölcsérének kibontása után három szakaszban (1958, 1973, 1985) tárták fel.

3. Béke barlang

A barlang bejáratait mesterségesen nyitották meg, a Kőhorog-oldalban található Jósvafői bejáratot 1964-ben építették ki. A barlang hidrológiai rendszeréhez egy érdekes, barlangjainkban ritkán előforduló karsztjelenség is kapcsolódik - a Fejkoppantós-szifon kerülő járatában egy, időnként forrásként, időnként víznyelőként működő, fejlett tölcserrel rendelkező katavotra látható.

4. Kossuth barlang

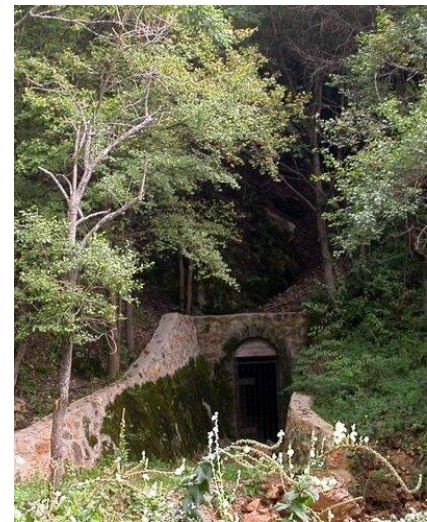
Jósvafő határában a Nagy-Tohonya forrás 1953. 09. 01. – 1956. 02. 07. közötti időszakban történő feltárása során (40 m hosszú táró) bejutottak a ma ismert barlang főágába.

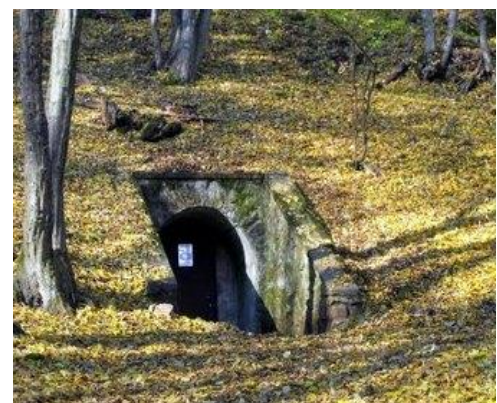
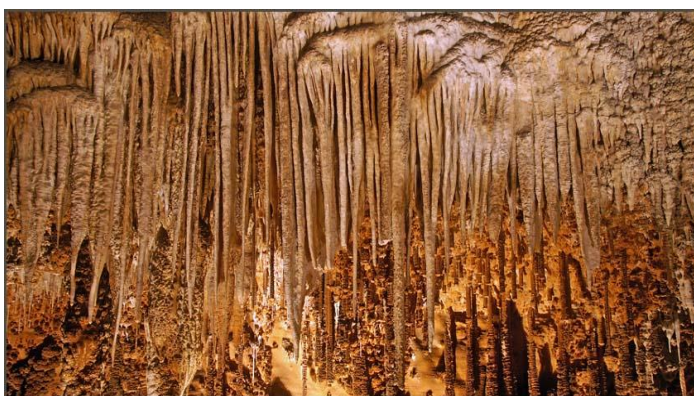
Baradla barlang

Béke barlang

Kossuth barlang bejárata

Vass Imre barlang és bejárata

Óhuta (Regéc)

Pálos forrás

Az Óhuta – Regéc közötti közút melletti dombtetőn, az un. Barátok dűlőben található az a forrás, amelyet Pálos forrásnak neveznek.

A Barátok dűlő elnevezés a XIV – XVII. században a területen lévő Szent Fülöp és Szent Jakab pálos kolostor lakóira utal, amelynek első írásos említése (búcsú engedélyezése) 1307-ből származik. (A XIV. században a Pálos kolostor három malommal is rendelkezett, amely kiemelkedően magas jövedelmet biztosított.) A fennmaradt dokumentumok alapján a kolostorba Szent László királyunk ereklyéjét (három ujját) őrizték. A kolostort 1547-ben Serédy Gáspár királyi hadmester felgyújtotta, ami az itt lévő szerzetesrend hanyatlásához vezetett. (Ezután még kb. egy évszázadig éltek itt Pálos szerzetesek, de a XVII. század közepétől elhagyatott lett, és lassan a természet vette át felette a hatalmat.)

A kutatások alapján a szerzetesek felfogták a forrás vizét és gát építésével halas tavat alakítottak ki a kolostoruk mellett. A „Könnycsepp” tóban jelenleg is vannak halak, ezért ez az egyetlen olyan hazai kolostorrom, ahol él a középkori szerzetesek tava.

Pányok

Fövenyes kőbánya

A külszíni fejtésű Fövenyes kőbánya Pányok külterületén a Hasdát - patak bal partján helyezkedik el.

A bányafal átlagos magassága 20 m, anyaga szarmata riolittufa, amelyet faraghatósága miatt építkezéshez és szobrok készítéséhez használtak.

A bánya nyitása valószínűleg a XVIII. század közepén történt, de a történelem folyamán folyamatosan termeltek ki a területről köveket a környékbeli házak építéséhez. A bányát 1965-ben bezárták, azóta kitermelés nem volt benne.

Jelenleg a bányaterület beerdősödési folyamata elindult, a nagyobb tömbök a fagy –és a növényzet gyökereinek állandó repesztő hatásai miatt mállanak.

Telkibánya

Mátyás király kútja / Szép Ilonka sírja

A Telkibánya – Pálháza közötti országos közút mellett, a Király hegy lábánál található az a forrás, amelyet Mátyás Király kútjának neveznek. A forrás alacsony hőmérsékletű (nyáron is) vize összefügg a Király hegy oldalából nyíló jégbarlanggal.

Mátyás Király kútja mellett található Szép Ilonka jelképes sírja, őrizve Mátyás király és Szép Ilonka romantikus szerelmi történetét, amelyet Vörösmarty Mihály – Szép Ilonka (1833) illetve Tompa Mihály – Király kútja (1846) versében megörökített.

Monda: Mátyás király álruhába a kíséretével Abaúj rengetegében vadászott. A nagy vadászat után tanyájukon lakomát rendeztek, amelyről a király elment, hogy a közeli faluban körülnézni. Útközben egy hűvös forráshoz ért, ahol meglátta Szép Piroskát, akivel azon nyomban szerelem lobbant közöttük. Mátyás király visszament Budára, Szép Piroska pedig nap, mint nap kijárt a forráshoz, hogy a deli vadással találkozzon. De a király / vadász nem tért vissza Szép Piroska, pedig ott halt meg a forrás mellett.

KULTURÁLIS ÉS EGYÉB ÉRTÉKEK

Abaúji szőttesek

Az Abaúji szőttesek motívumai szerepelnek a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Értéktárba.

A kender termesztése és feldolgozása az Abaúji tájegységén (illetve a Hernád-folyó völgyében) honos, amely a szőttesek alapanyagát biztosítja.

A szőttesek alapanyaguk szerint lehetnek kender, len, pamut és gyapjú, amelyek közül Abaújban a kender alapanyagú szőttes terjedt el.

Az Abaúji tájegység színe alapvetően a kék és a piros volt, de természetesen a temetéshez és a gyász időszakára fekete színű szövéseket is készítettek.

Az Abaúji tájegység motívumaira jellemző a virág és állatminták valamint a mértanisa csíkok és szintén mértanias stilizált virágminták.

Az Abaúji tájegység szőttesei közül a mindennapi használati tárgyakon (asztalterítő, drapéria, párna) túl jellemzőek voltak az emberi élet kiemelkedő eseményeinek (keresztelő, lakodalom, halál) tárgyai (keresztelő terítő, vőfély kendő, halottas párna ...stb).

Abaúji lábatlan

Az Abaúji lábatlan, mint az Abaúji tájegység jellegzetes étele szerepelnek a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Értéktárba.

Az Abaúji lábatlan tyúk olyan töltelék, amelyet nem a tyúkba töltik bele, hanem lábasban sütik meg. Az étel a történelem folyamán általában a vasárnapi ebédek része volt, de jelen időszakban az egyházi ünnepek időszakában (húsvét, pünkösd, karácsony ...stb) is készítik. Az Abaúji tájegységben a vasárnapi ebéd első fogása a tyúkhúsleves, amely után a levesbe főtt tyúkhús illetve a lábatlan tyúk került az asztalra.

Recept

Hozzávalók: 1 evőkanál zsír, 12 tojás, só, őrölt bors, 1 kisfej hagyma, petrezselyem zöldje, 1 doboz kefir, 2 kávéskanál sütőpor, 2 evőkanál liszt, zsemlemorzsza.

Elkészítése: A hozzávalókat összedolgozzuk, és utólag hozzá tesszük a lisztet, valamint annyi zsemlemorzsát amennyit felvesz. A kizsírozott és zsemlemorzsába beszórt lábasba vagy őzgerinc formába beleöntöm az összekevert anyagot. A tetejére szalonnát vágok és beteszem a sütőbe.

Abaúji soros laska

Az Abaúji soros laska, mint az Abaúji tájegység jellegzetes étele szerepelnek a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Értéktárba.

Felső-Magyarország tájegységein a laskát több formában készítik, amelyek jellemzőek az egyes területekre. Az Abaúji soros laska évszázadok óta közkedvelt étel az Abaúji tájegységen. Önálló ételként (magában, szilvalekvárral, kapros tejföllel, szalonnapörccel) valamint kapcsolva más ételekhez (habart krumpli illetve habart bableveshez) fogyasztják. Az Abaúji laska abban különbözik mástájegység laskáitól, hogy készítés közben többször összehajtogatják, azaz a népnelvben elterjedten sorolják. „Laska –általában igen laposra, vékonyra kinyújtott tésztából való sütemény, mely a lepényhez leginkább hasonló. Készítik közönséges kenyértésztából, de néha finomabb lisztből is. Szétmetélve vagy szaggatva levesbe vetik, vagy leforrázva, megszírozva, túrózva, mákozva tésztás ételek gyanánt adják fel.” (Magyar nyelv szótára 1861).

Recept

Hozzávalók: 0,5 kg liszt, 2 doboz kefir, 1 teás kanál só, kevés szóda-bikarbóna.

Elkészítése: A hozzávalókat összedolgozzuk, elnyújtjuk, és hideg zsírral megkenjük. A tésztát soroljuk (összehajtogatjuk) és 15 percet pihentetjük. Ismét elnyújtjuk a tésztát, majd az előzővel ellenkezőleg (!) soroljuk (összehajtogatjuk) és ismét 15 percet pihentetjük. Egy ujjnyi vastagra elnyújtjuk, 10X10cm-es négyzetekre vágjuk és palacsinta sütőben (masinán / sparhelten süttötték) mindkét oldalát megsütjük.

Felsőgagy

Gagyí László címeres sírköve

A Gagyí ősrégi magyar család, amely az Abaúj vármegye névadó nemzetségéből, az Aba nemzetségből származik, és 1689-ben kihalt. A Gagyí-család őse Gerewen, akitől származnak az Abaúji tájegység és hazánk történelmében meghatározó szerepet játszó Szemerey, Vendégly illetve Báthory nemesi családok.

Felsőgagy településén található Magyarország egyik legősibb 1332-ből származó Árpád házi címere, Gagyí László gótikus sírkövén. A sírkő Felsőgagy település Kis-Boldogasszony Római katolikus templomban található.

Hollóházi porcelán

A Hollóházi porcelán hazánk egyik legnagyobb múlttal rendelkező porcelánipari vállalata. A hollóházi erdőségben a „kis” manufaktúra 1777-ben üveghutaként indult, ahol kezdetleges, de szép poharakat, palackokat és üvegedényeket készítettek. A XIX. század elején az üvegyártás sok helyen fellendült, ezért a Károlyi család arra az elhatározásra jutott, hogy felhasználja a birtokán lévő kaolint és kőedénygyárrá alakítja át a hutáját. A kőedénygyár 1831-ben nyitotta meg kapuit, amelynek fellendülése (manufaktúrából gyárrá való fejlesztése) Istványi Ferenc irányítása alatt (1857-től) indult meg. A termékek gyárban készültek, de mégis népművészeti alkotások voltak, amelyek forma –és motívumkincse apáról-fiúra öröklődött. A XX. század elején jelent meg a díszítőművészet és a dísztárgyak, majd 1926-ban áttértek a díszmű árú és a figurák gyártására. A világgazdasági válság a gyárat is megviselte. Szakmáry Károly kassai kereskedő 1939-ben vett át a gyár irányítását és a műszaki fejlesztések mellett nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy az előállított termékek a falusi lakosság igényein túl a polgárság ízlését is kielégítse. Szakmáry hosszú távú terveinek, célkitűzéseinek a Hollóházi Kerámia Gyár 1948-as államosítása vetett véget. Az 1960-as évek elejétől szakképzett és tehetséges iparművészek vették át a termékválaszték fejlesztését, amely miatt Hollóháza a magyar porcelánművészet fontos műhelye lett. A gyár legnagyobb fejlesztése 1972-ben befejeződött, amelynek eredményeként európai szintű gyárkomplexum és termelés jött létre, amellyel külföldre is nyitni lehetett.

Jósvafő

Hucul ló tenyésztés

A hucul ló a legközelebbi rokona az eurázsiai vadlónak, a tarpának, amely mára már kihalt. Az ősi lófajtát már a Domitianus (81 – 96) és a Traianus (98 – 117) római császárok által emeltetett emlékműveken is ábrázolták. A hucult először a XVI. században említették

hegyi tarpaként. A XIX. században az Osztrák - Magyar hadsereg használta a zord, hegyi körülmények között, de a tenyésztelepeket 1870-ben felszámolták. Hazánkban 1922-ben újra kezdődött a tenyésztése, amelynek a II. Világháború vetett véget (a méneskönyvek megsemmisültek). A fajta újbóli meghonosításához 1953-ban Anghy Csaba a Fővárosi Állat –és Növénykert igazgatója kezdett. Az általa elindított programot az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatósága folytatta, 1986.-ban a 10 kancából álló tisztavérű gyűjteménnyel, amely mára 200 példányos tenyészállománnyá fejlődött. A hucul ménes génmegőrzési bázisának központja Jósvafőn található, a ménes, pedig a Gergés-lápi terület 100 ha-os fennsíkján (Jósvafőtől 1,5 km-re található) rideg tartásban van elhelyezve.

Hucul népcsoport: Ukrajna nyugati területén (Kárpátok) honos pásztornép (jelenleg erdőmunkások), amelyek csekély arányú ortodox kivételével, görög katolikus vallásúak. A népcsoport egyes közösségei éltek a Máramaros-vidéken is.

Hucul ló: A hucul 131 – 145 cm marmagasságú, sötétpej, pej, fakó, fekete vagy tarka színű. Feje nagy, de nem aránytalan. Testalkata zömök, hátán hátszíz húzódik, végtagjai rövidek és izmosak. Tökéletesen alkalmazkodott a hegyi körülményekhez, a zord időjáráshoz, a szegényes táplálékhoz.

Pálházi Állami Erdei Vasút

A Pálházi Állami Erdei Vasút hazánk legrégebbi erdei kisvasútja, amelynek építését 1888-ban gróf Károlyi István kezdeményezte. Az eredetileg lóerővel hajtott 700 mm nyomtávú görpályát 7 km hosszban a pálházai fűrészüzem és Kőkapu között építették ki. A pálya a fűrészüzem felé lejtett, ami azt jelentette, hogy Kőkapu felé lóval vontatatták, onnan pedig gravitációsan leengedték a fékekkel ellátott kocsikat.

A vonalat 1901-ben 11 km-rel úgy hosszabbították meg, hogy a kőkapui kastély alatt alagutat ástak, és így a végállomása a Susulya lett. Az első gőzmozdonyt 1902-ben helyezték üzembe, de 1906-ban visszaálltak a lóvontatásra. A már helyközi kisvasutat 1924-ben adták át a Sátoraljaújhely – Pálháza – Füzérkomlós vonalon.

Az 1947-ben állami tulajdonba került kisvasút üzemeltetését, fenntartását az Állami Erdőgazdaság vette át, és egyben a pálya nyomtávolságát 760 mm-re fejlesztette. Az új üzemeltető 1948-ban ismét áttért a gőzvontatásra (C-50 gőzmozdony) és elkezdte tervezni a személyforgalom megindítását. A menetrendszerinti személyforgalom 1958-ban indult el, amely egészen 1980-ig a Hegyközi Kisvasutak megszűnéséig tartott, mert ekkor egy 9 éves üzemszünet következett. Társadalmi összefogással 1989. 08. 15-én újraindították a vasutat, majd 1990-ben felújították a pályát és az alagutat.

Jelenleg a vasút csak turisztikai céllal működik, átlagban évi 50.000 utassal.

Perkupai stílus

A XIX. században kialakult, Perkupa településhez kötődő népi építészeti stílus, amelyeket kizárólag parasztházakon alkalmaztak. A Perkupai stílus a Bódva-folyó völgyében, a Galyaságban lévő településeken jelent meg és található fel.

Kialakulása:

A XVIII. században a környékbeli kúriák és kastélyok építése közben az építőmesterek eltanulták egymástól a barokk, a copf, a klasszicista és az eklektikus építészeti stílusjegyeket, amelyeket elkezdtek alkalmazni a hagyományos falusi házak homlokzatán. Először a jellegzetes díszítő motívumok (virágok, szőlőfürtök, szívek ... stb) jelentek meg önállóan, majd egymással kombinálva a házakon.

Perkupát a XIX. században a száz kőműves falújának nevezték, mert az itt kialakult és nagy népszerűségnek örvendő stílus hagyományosan apáról fiúra öröklődött.

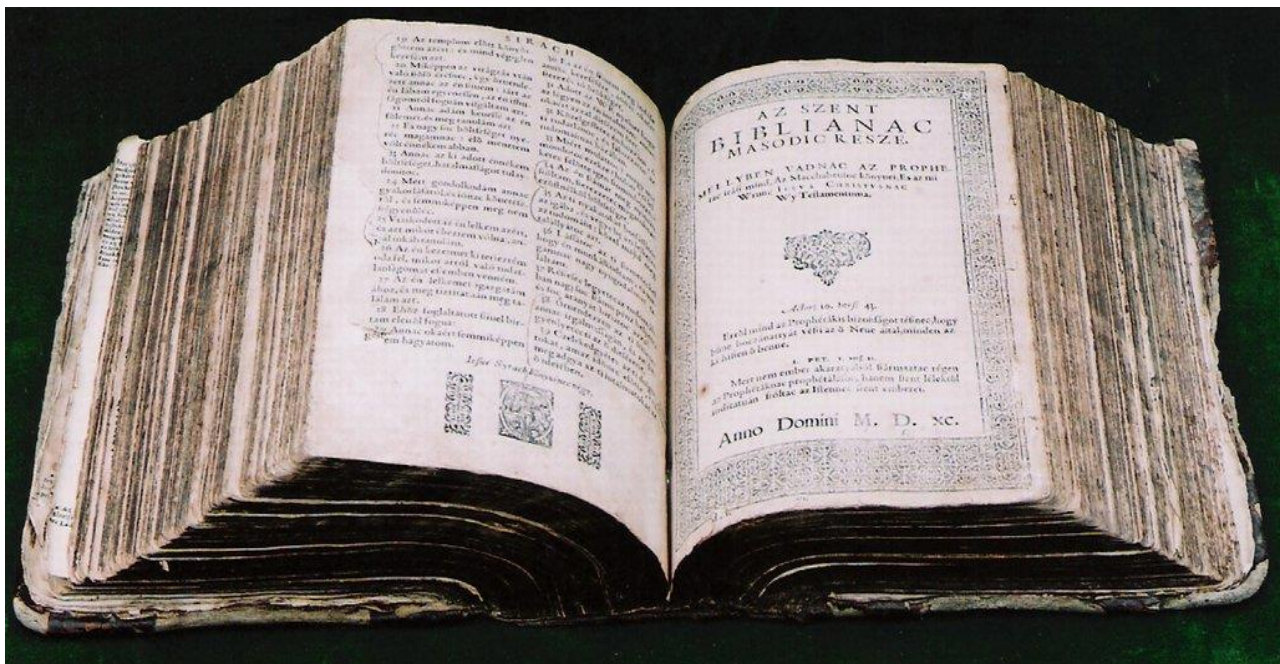
Vizsolyi Biblia

A Vizsolyi Biblia kiemelt nemzeti érték, Hungarikum.

A Vizsolyi Biblia az első teljes magyar nyelvű Biblia fordítás, amely fontos szerepet játszott a magyar nyelv megőrzésében is.

A Biblia fordítását az 1570-es évek közepétől kezdődően Károli Gáspár Abaúji református senior vezette, szerkesztette. Az elkészített kéziratokat Szenczi Molnár Albert hordta át gyalogszerrel Göncről Vizsolyba a nyomdába.

A Vizsolyi Biblia nyomtatását Rákóczi Zsigmond fejedelem támogatta, aki a munka elvégzése érdekében Matskovit Bálint nyomdász mestert 1588-ban Vizsolyba költöztette. Az 1590-ben elkezdett nyomtatáshoz négy sajtógépet használtak, a papírt Lengyelországból hozták, amiért Tokaji borral fizettek. A nyomtatás másfél éve alatt 800 példányt készült belőle, amelyből 57 darab maradt fent világszerte. (A Vizsolyi Biblia 6 kg és 2.412 oldalt tartalmaz.)

SZEMÉLYEK

Dr. Györffy István

Nemzetközi hírű botanikus, természetvédő

Született: Hidasnémeti, 1880. 12. 19

Meghalt: Csákvár, 1959. 04. 16.

Elemi -és középiskolai tanulmányai elvégzése után a Kolozsvári Ferenc József Tudomány -egyetemen tanult, ahol nagy hatást gyakorolt rá a kor egyik legnagyobb botanikus szaktekintélye dr Richter Aladár. Botanikai munkásságát az 1904 – 1909 közötti időszakban a mohák környezettanának illetve az egyes mohafajok -és nemzetségek monografikus vizsgálatával kezdte. A Lőcsei Főreálgymnáziumban való tanításai ideje alatt (1909 - 1913) feltérképezte a Magas-Tátra moháit, majd azok szövet és élettanát vizsgálta. Az 1913 – 1919 közötti időszakban a Kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen oktatójaként a mohák (és virágtalan növények) területén Európa egyik legnagyobb szaktekintélyévé vált. Erdély Román megszállása (1920) miatt a Szegedi Tudományegyetemre érkezett, ahol megszervezte a botanikai tanszéket és létrehozta az egyetemi fűvészkertet. Elindította (1924) a „Flora Cryptogamica” című a virágtalan növényekkel foglalkozó első magyar folyóiratot.

A Kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen oktatójaként az 1940 – 1944 közötti időszakban a mohákkal kapcsolatos írása magyar, német –és francia nyelveken jelentek meg.

A II. Világháború után a Salzburgi Egyetem ajánlott neki állást, ahol az Alpok flórájának vizsgálatával foglalkozott.

Felesége, Greisiger Irma betegsége miatt (1946) haza érkezett, majd halála után (1947) depressziós lett. Betegsége miatt 1952-ben a Csákvárra érkezett és befeküdt az ottani tudószanatóriumban. Élete hátralévő részét Csákváron élte le.

Főbb művei: Bryologische Beiträge zur Flora der Hohen Tatra 1 – 13 (1905 – 1925)
Monographie der Thermalvegetation von Hajduszoboszló (Jéna – 1932)
Muscorum abnormalica et terrata (Kolozsvár – 1947)
Bryophyta regni Hungariae exsic cata I – III

Több virágos taxon és két alnemzetség (Györffyana / Györfyella KOL) őrzi a nevét.

Horváth Géza dr.

nemzetközi zoológus szaktekintély

Született: Csécs, 1847. 11. 23

Meghalt: Budapest, 1937. 09. 08.

Elemi -és középiskolai tanulmányai elvégzése után a Bécsi Egyetemen tanult, ahol 1872-ben orvosi diplomát szerzett.

A Magyar Nemzeti Múzeum állattárában kezdett dolgozni, de a juttatásából nem tudott megélni, ezért 1875 – 1878 közötti időszakban Abaúj –és Zemplén vármegyében járásorvosként praktizált.

Munkája mellett a zoológiával foglalkozott, és 1875-ben összeállított Magyarország nagylepkéinek (997 faj) névjegyzékét.

Miniszteri megbízást kapott 1880-ban az országos Phyloxéria Kísérleti állomás megszervezésére, amelynek első igazgatója lett. A filoxéra kutatási eredményeinek alapján a szőlészek körében a „Magyarországi szőlőművelés atyjának” nevezték.

Miniszteri megbízásra 1890-ben megszervezte a Magyar Királyi Rovartani Állomást, amelynek vezetésével megbízták, majd 1884-ben elindította Rovartani lapok című időszakos kiadványt. Nemzetközi hírnevének köszönhetően a Cári Orosz kormány 1893-ban meghívta a Dél-Oroszországi és a Kaukázusi filoxéra járvány tanulmányozására, megfékezésére.

A Magyar Birodalom állatvilága című könyvsorozatban leírta a Hemiptera (szipókás rovarok) rendet, amelyben 1540 fajt mutatott be.

Az Annales Historico – Naturales Musei National Hungarica című folyóiratot 1903 – 1930közötti időszakban szerkesztette, és megalapította a Magyar Entomológiai Társaságot (utódszervezete a Magyar RovartaniTársaság).

A zoológia területén végzett munkájának elismerése képen 1912-ben udvari tanácsosi címet kapott, illetve 1919-ben kinevezték az MTA Matematikai és Természettudományi osztályának elnökévé.

Budapesten 1937. 09. 08-án hunyt el.

Nevéhez fűződik a modern mezőgazdaság alapelveinek meghatározása, valamint a szipókás rovarok rendszerének és a félfedeles szárnyú rovarok csoportjának leírása.

Dr. Kalocsay Kálmán
eszperantó költő, műfordító

Született: Abaújszántó, 1891. 10. 06

Meghalt: Budapest, 1976. 02. 27.

Elemi -és középiskolai tanulmányai elvégzése után a Pázmány Péter Orvostudományi Egyetemen tanult, ahol 1916-ban (*I. világháború kitörése miatt*) tudott orvosi diplomát szerezni.

Az eszperantó nyelvvel 1911-ben ismerkedett meg, és már 1913-ban megszervezte Miskolcon az első eszperantó nyelvtanfolyamot.

Budapesten a Szent László Kórházban kezdett dolgozni infektológusként 1920-ban, ahol egészen nyugdíjazásáig (1966) maradt.

Költőként és műfordítóként induló eszperantó pályafutása során rájött, hogy kevés az eszperantó szókincs. A neologizmus (új szó) irányzat képviselője lett, majd az eszperantó nyelvújítás vezéralakja.

Gaston Waringhiennel 1935-ben összeállította a „Plena Gramatiko de Esperanto” (Az eszperantó teljes nyelvtana) című nyelvtani rendszerezést, ami a mai napig alapműnek számít.

Orvosi munkája során 1952-ben megkapta a kandidátusi címet, majd 1958-ban az orvostudományok doktori fokozatot.

Az eszperantó nyelv vizsgálata során 1966-ban megírta a „Vojago inter la tempoj” (Utazás az időkben) című tanulmányt, ami a lingvinisztikai irodalom alapműve.

Budapesten halt meg 1976. 02. 27.-én.

Verseskötetei:

- Mondok aj Koro – 1921
- Strecita Kordo – 1931
- Sekretaj Sonetoj – 1932
- Rimportretoj – 1934
- De elektitaj poemoj – 1976

Műfordításai (jelentősebb):

- Petőfi Sándor - János vitéz (1923)
- Madách Imre - Az ember tragédiája (1924)
- Goethe - Római elégiák (1932)
- Dante - Pokol (1933)
- Baudelaire - A rossz virágai (1957)
- Shakespeare - Lear király (1966)
- Shakespeare - Szentivánéji álom (1969)

Márai Sándor (Grossmid Sándor)
író, költő, újságíró

Született: Kassa, 1900. 04. 11.

Meghalt: San Diego (USA), 1989. 02. 21.

Magántanulói évei után középfokú oktatásban egyházi iskolákban (*Kassa, Premontrei Kanonok Főgimnáziuma; Budapest, Érseki Katolikus Főgimnázium; Eperjes, Katolikus Főgimnázium*) részesült. Felsőfokú iskoláit a Budapesti Egyetemen (bölcész) kezdte, majd a Lipcsei Institut für Zeitungskunde-ben folytatta majd a Frankfurt am Main-ben tanult és a Berlini Egyetemen (1920) diplomázott.

Pályafutását (1920) újságíróként kezdte, folyamatosan publikált német nyelvű és hazai lapokban, amelyek meghozták számára a közismertséget. Legtermékenyebb írói korszakában (1928 - 1942) felolvasásokat tartott a rádióban és írásai jelentek meg a kor leghíresebb irodalmi újságában, a Nyugatban. A Pesti Hírlap munkatársa lett (1936), majd a Kisfaludy Társaság beválasztja tagjai (1937) közé. Az I. bécsi döntés (1938. 11. 02.) a Felvidék egy részét visszacsatolta hazánkhoz, aminek apropóján Márai, mint tudósító a magyar csapatokkal érkezett Kassára. Színházi darabjait 1940-től folyamatosan műsoron tartották a hazai színházak.

Nem bízva az új rendszerbe 1948. 08. 31-én elhagyta Magyarországot és emigrációja alatt Olaszországban (Posillipo, Salerno) valamint az Egyesült Államokban (New York, San Diego) élt. A Szabad Európa Rádióban 1951-től minden héten a Vasárnapi krónikában olvasott fel, és az 1956'-os forradalom idején ezen keresztül mondta el gondolatait.

San Diego-i otthonában 1989. 02. 21-én pisztolyával öngyilkos lett.

Jelentősebb műve:

- Emlékkönyv (versek) – 1918	- Napló 1943 – 1944
- A mészáros (regény) – 1924	- Füves könyv - 1943
- Csutora (regény) – 1932	- Napló 1945 – 1957
- Egy polgár vallomásai (regény) – 1934	- Napló 1958 – 1967
- Eszter hagyatéka (regény) – 1939	- Egy úr Velencéből - 1960
- A kassai polgárok (dráma) – 1942	- Ítélet Canudosban - 1970
- A gyertyák csonkig égnek (regény) - 1942	

Putti Amalia

A némafilmek nemzetközi csillaga

Született: Vécse, 1896. 01. 10

Meghalt: New York (USA), 1931. 11. 27.

Abaúji nemesi család sarja, apja Julius von Putti báró (Putti Pál), anyja countess Maria von Hoyos bárónő (Hoyos Mária). Családja rangjához méltóan, jó neveltetésbe részesítette, de tiltásuk ellenére a színészet vonzotta.

Családját elhagyva 1917-ben Budapestre utazott és beiratkozott Rákosi Szidi híres színtanodájába.

A Royal orfeum rendezője Bálint Dezső szerződtette a „Vándor fecskék” megismerte című revű műsorba, amelynek sikere révén Budapest megismerte Putty Lia nevét. A híressé vált revűcsillagot 1918-ban Balogh Géza filmrendező felkérte a „Császár katonái” című (Die Soldaten des Kaisers) film női főszerepére, ami meghozta számára a filmes kariert.

Az I. Világháború után (1919) kényszerből Bukarestbe menekült, ahol a híres Alhambra Színházba kapott szerepet. A hamarosan körülrajongott színésznőt (1920) Mária Román királynő nem kívánatos személynek nyilvánította. Németországban utazott, ahol az Admiral Színházba és a Scala Színházba játszott; itt figyelt fel rá Európa leghíresebb rendezője – producere Richard Oswald. Együtt leforgatták (1921) a „Die liebschaften des Hektor Dalmore” című filmet, amely Lya de Putti néven elindította európai filmes karrierjét.

Az Ewald Andre Dupont rendezővel 1925-ben forgatott „Vaeriete” című filmben nyújtott alakítására felfigyelt Adolph Zukor, aki a New York-i Paramount Filmstúdióhoz szerződtette. New Yorkban Artur Robinson és David Wark rendezőkkel forgatott.

A Hollywood Universal Filmstúdió 1927-ben szerződtette, ahol első filmje a „The Heart Thief” világsiker lett. Harry Cohn a Hollywood Columbia Filmstúdió igazgatójának megkeresésére 1928-ban leforgatta a „The Scarlet Lady” című filmet, amellyel nagy sikert aratott. Barátja, Artur Robinson felkérésére 1929-ben Londonba utazott és leforgatta a „The Informer” című filmet, amely filmes karrierjének végét jelezte. A film végső jeleneteihez a gyártó kérésére dialógusokat vettek fel (részben hangos film), amelyhez Lya hangpróbái nem sikerültek.

Szakmai és magánéleti sikertelenségei miatt depressziós lett. Egy étkezés során csirkecomb akadt a torkán, amit műtéttel eltávolítottak, de a fertőzés miatt kialakult tüdőgyulladásba meghalt.

Radványi Géza (Grossmid Géza)

Filmrendező, forgatókönyv író

Született: Kassa, 1907. 09. 26

Meghalt: Budapest, 1986. 11. 26.

Magántanulói évei után szülővárosa gimnáziumában tanult, ahol 1922-ben a Kassai Naplóban megjelent „A hóhér” című elbeszélése.

A Népszövetség akkreditált újságírójaként 1926 – 1928 között Párizsban, Genfben és Madridban dolgozott egyes sajtóügynökségek megbízásából. A filmes szakmával Párizsban került kapcsolatba (Selznick filmügynökség), és 1933-tól rendezőasszisztensként, forgatókönyv íróként és vágóként kezdett el dolgozni.

Berlinben feleségül vette (1937) Tasnády Fekete Máriát, aki az 1931-es magyar szépségkirálynő (Miss Hungaria) volt.

Franciaország német megszállása miatt 1939-ben Budapestre költözött és leforgatta az első, Zárt tárgyalás (1940) című önálló filmjét (rendezője és forgatókönyv írója), amelynek új látásmódjával nagy feltűnést keltett. Mikszáth Kálmán regényéből 1941-ben elkészített a Beszélő köntös című filmet, ami az első magyar színes film kísérlet volt.

A Budapesti Színművészeti Akadémián tanított 1946 – 1947 közötti, és ebben az időszakban (Balázs Béla filmesztétával folytatott vitákat) kristályosodott ki a filmrendezői szemlélete. Az 1947-ben készített Valahol Európában című film meghozta számára a világsikert, a nemzetközi sajtó dicsérte, de itthon hazaárulással vádolták. A légkör annyira elmérgesedett körülötte, hogy 1947-ben Olaszországba költözött dolgozni, majd 1952-ben Franciaországban vállalt munkát. A Monsieur Bard különös óhaja (L'Étrange désir de Monsieur Bard) című filmben felfedezte a francia vígjáték legnépszerűbb sztárját Louis de Funes-t, illetve a filmcsillag Genevieve Page-et. Németországba ment (1954) eleget tenni annak a felkérték, hogy tanítson a Müncheni Filmművészeti Főiskolán.

Makk Károly filmrendező hívására 1977-ben visszatért Magyarországra és utolsó rendezésében elkészült a Circus Maximus (1980), amely alapeszméjében visszakapcsolódott a Valahol Európába gyökereihez. Utolsó éveiben egy Beethoven film rendezését tervezte, de leforgatni már nem tudta, mert 1986. november 26.-án Budapesten elhunyt.

Salkaházi Sára

Magyarország vértanúja

Született: Kassa, 1899. 05. 11

Meghalt: Budapest, 1944. 12. 27.

Kassai polgári családból származott, apja Schalkház Lipót a kassai Schalkházi Szálloda igazgatója. Az elemi –és középiskolai tanulmányait követően az Orsolya Rendi apácáknál szerzett tanítói oklevelet. Az I. Világháború után a megalakult Csehszlovák kormány hűségesküt követelt a Felvidéki tanítóktól, amit Sára megtagadott, ezért fel kellett adni a tanítói munkáját. Az 1920 – 1927 közötti időszakban újságírásból élt, cikkei jelentek meg (álnéven) a Felvidéki Újságban, a Kassai Újságban és a Pozsonyi Magyar Hírlapban.

A Szociális Testvérek Társasága rend kassai tagjaival 1927-ben ismerkedett meg, akik olyan hatással voltak rá, hogy 1929-ben novíciái jelentkezését elfogadták. Megalapította a „Katholikus Nő” című folyóiratot (1932) és megszervezte Kassán (1932), majd Komáromba (1934) a karitást. Az örök fogadalmat 1940 pünkösdjén tette le, amelyhez az Ecco ego, mitte me! (Íme itt vagyok, küld engem!) jelmondatot választotta. A Katholikus Dolgozó Nők és Leányok Szövetsége 1941-ben elnökének választotta, amely tisztségében szerkesztette a szövetség lapját, 5 új szegényotthont nyitott illetve lerakta a Munkás Nő Főiskola alapjait.

Árpád-házi Boldog Margit szenté avatási ünnepén (1944. 03. 19.) a mai Erkel Színházba bemutatták Fény és illat című misztérium játékát.

A Katholikus Nővédő Otthonból (Budapest, Bokréta utcai) a nyilasoknak nem adta ki a zsidókat, ezért 1944. 12. 27.-én nővértársaival együtt a Dunába lőtték.

Erdő Péter bíboros által, a Szent István Bazilika előtti téren bemutatott, ünnepi szentmise keretében 2006. 09. 17-én boldoggá avatták.

Főbb művei:

- A történelem körforgásában (1919)	- Így történt (1932)
- Szovjetház (1919)	- Sorsjegy mutyi (1934)
- Ködfi (1921)	- Lélek a hétköznapi arcok mögött (1938)
- Fekete furulya (1923)	- Tánciskolában (1941)
- Kályha előtt (1928)	- Fény és illat (1944)
- Karácsony (1930)	- Napló

Szigethi Warga János

A magyar nyelvtanítás bevezetője

Született: Kovácsvágás, 1804. 01. 08

Meghalt: Nagykőrös, 1875. 01. 10.

A közép –és felsőfokú tanulmányait a Sárospataki Református Kollégiumba végezte, ahol Szemere Bertalannal megalapította a Sárospataki Nyelvművelő Társulatot.

A neves oktatót 1833-ban felkérlik a Nagykőrösi Református Gimnázium tanárának, ahol az országban először alkalmazta Kazinczy Ferenc nyelvújító mozgalmának eredményeit. Szorgalmazta a latin helyett a magyar, mint oktatási nyelv bevezetését az iskolákban. Törekvései 1835-ben érték célt, amikor is hazánkban először a Nagykőrösi Református Gimnáziumban a magyarul kezdtek tanítani.

Az 1837. évtől folyamatosan jelentek meg bölcséleti és pedagógiai témájú írásai az Athenaeum, a Tudománytár és a Figyelő című folyóiratokban.

Javaslatára a Nagykőrösi Református Gimnáziumban létrehozták a tanítóképzést, amelyet 1839 – 1853 közötti időszakban irányított.

A nemzetközi híré szaktekintélyt 1851-ben a Nagykőrösi Református Gimnázium igazgatójává választották, ami irányítása alatt élte „fénykorát”. (Ebben az időszakban hét akadémikus –Arany János, Salamon Ferenc, Szabó Károly, Szász Károly, Szilágyi Sándor, Szigethy Warga János, Tomory Anasztáz- tanított az iskolába.) Szembe helyezkedett a Bach-korszak németesítő politikájával, és 1848-as katonákat is alkalmazott a megtorlás idején.

Egészségi állapota miatt 1874-ben visszavonult a tanítástól, majd 1875. 01. 10.-én Nagykőrösön meghalt.

Főbb írásai:

- Vezérkönyv az elemi nevelés és tanításra I-II (Buda – 1837)
- Kézi ABC és elemi olvasókönyvecske (Pest – 1838)
- Magyar nyelvtan (Pest – 1842)
- Bölcsészettan (Pest – 1853)
- Magyar olvasókönyv (Pest – 1854)
- Az ethika elemei (Pest – 1863)
- Bölcsészeti tudományok rendszerének alapvonalai I-II (Pest 1869 – 73)
- Gymnasiumi pedagogia (Buda-Pest – 1873)

HATÁRON TÚLI ÉRTÉKEK

VÁRAK

Nagyida

Nagyidai vár / cigányvár

Zsigmond király 1406-ban keltezett oklevelével engedélyezte Perényi Péter országbírónak, hogy Nagyidai birtokán várat építsen, amely a dokumentumok alapján 1417-ben már lakott volt. Perényi János báró 1442-ben a csehek fogságába esett, ezért a család váltságdíjként kénytelen volt átadni a Nagyidai várat, akik 1447-ben elzálogosították Modrar Pál körmöci polgárnak. Szapolyai István kincstartó által vezetett huszita ellenes hadjárat után a királyi csapatok visszafoglalták a várat és a Perényi család birtokba vehette.

A mohácsi csata után Perényi Péter báróönvédelemre berendezkedve a Bodrog –és a Hernád folyó vidékén tartományt hozott létre.

Puchaim Habsburg zsoldosvezér csapataival 1556. július 29-én ostrom alá vette a Perényi Ferenc tulajdonában lévő várat. Rendes katonaság híján a várkapitány helyi cigányokat fogadott fel a vár védelmére, akik 1556. augusztus 17.-én bohózatba illően veszítették el a csatát. A cigányok az elvonuló császári zsoldos katonák után azt kiabálták a várból: „szerencsések, hogy elfogyott a puskaapor, mert különben ...” Ezt meghallva Puchaim visszafordította a sereget, bevette a várat és megölte a cigányokat. Az elfoglalt várat a zsoldos katonák puskaporral felrobbantották, amelynek következtében annyira megrongálódott, hogy soha többé nem építették újjá.

A Nagyidai várat bohózatba illően feladó cigányok történetét Petőfi Sándor „A helység kalapácsa” (1844) című művében valamint Arany János „A Nagyidai cigányok” (1851) illetve a „Bolond Istók” (1873) című műveiben dolgozta fel. Arany János mindkét feldolgozását az 1848-49-es szabadságharc torzképének szánta, ahol a cigányhad a magyar jellem karikatúrája.

„Dicsőséget szomjaznak minden áron,

De, ha nem kell vér, olcsón is veszik;

Ritka dolog, hogy egyetértsen három;

A holnapot ma bízvást megeszik.”

(Arany János – A Nagyidai cigányok)

„S oly küzdelemre, mely világcsoda,

Kétségb'esett kacaj lőn Nagy-Ida.”

(Arany János – Bolond Istók)

Nagyszalánc

Szalánc vára

A Szalánci vár első írásos említése 1230-ból származik Castrum Salis (Sóvár) néven, amelyet az Aba nemzetségbeli Csama fia Péter építtetett.

V. István király 1270-ben Reinhold mesternek adományozta a várat, akitől Finta nádorhoz került, de IV. László király elkobozta tőle (1281), mert a cseh trón megszerzéséért folytatott küzdelemben Ottokár királyt támogatta. A Szalánczi család 1299-ben kapta meg, de Szalánci Péter az Abák oldalán Károly Róbert ellen vonult ezért ismét a királyhoz került a birtok.

A Drugethektől házasság útján a Losonczy családhoz került, amit a husziták 1440-ben megrongáltak, de Losonczy László újjáépítette. A Forgách család II. Rudolf császártól 1601-ben (a Losonczy család kihalása után) kapta meg.

I. Rákóczy György 1644-ben a vár mellett legyőzte III. Ferdinánd császár seregét, akik a harc folyamán a várat felgyújtották. A tűz által végzett rongálásokat sikeresen helyrehozták. Thököly Imre kurucái 1678-ban elfoglalták a várat, de a császáriak (labancok) még azévből visszafoglalták és véglegesen lerombolták (felrobbantották).

A császári seregek 1697-ben a vár alatt semmisítették meg Thököly Imre kuruci seregének utolsó maradványait.

Torna

Tornai vár

A Tornai vár első írásos említése 1357-ből származik, amikor I. Lajos király engedélyt adott a Tekus család részére, hogy a település melletti kopár-hegyen kővár építésére, amely a földesúri birtokközpont lett.

A vár szabálytalan alaprajzú belső toronnyal ellátott, amelyet a XV. században bástyákkal erősítettek meg.

A vár bejárata az ÉNY-i oldalon található, amely mellett egy nagyméretű rondella (*XVI sz. elterjedt kör alaprajzú bástya, ami ágyúk elhelyezésére szolgált*) maradványa látható. A főkapun keresztül az alsó várudvar érintésével (*elpusztult kapun keresztül*) egy közel téglalap alapú felsővárba lehet bejutni. A felsővárba érve a négyzetes öregtorony maradványai, majd, pedig a DK-i részén a palotaszárny maradványai találhatók. A vár védelmi rendszerének kiépítésekor a D-i, DK-i és ÉK-i részén kisebb rondellákat építettek.

A Wesselényi-féle összeesküvésben játszott szerepe miatt (*Káthay-családtól elkobozták*) a várban császári őrség volt, amelyet a Thököly Imre által vezetett felkelés idején, 1678-ban Teleki Mihály serege bevette. Thököly Imre meggyengülésekor 1685-ben a császáriak visszafoglalták a várat és lőporral felrobbantották, hogy ne segítse tovább a kuruc lázadókat.

TEMPLOMOK

Csécs

Református templom

A Szent János evangélista tiszteletére felszentelt Árpád kori kőtemplom a XIII. század közepén épült (kora) gótikus építészeti stílusban.

A templom szentélyében található gótikus falfreskók a XIV. század közepén készültek késő bizánci stílusban olasz behatásokkal. Bibliai történeteket ábrázolnak, amelyek közül kiemelkedőek: Máriának szóló angyali híradás, Jézus születése, Heródes gyermekgyilkossága, menekülés Egyiptomba, gyermek Jézus tanítása, Veronika leple, tanítás az Olajfák hegyén, Utolsó vacsora, Krisztus Pilátus előtt, Keresztre feszítés.

A templom mellett álló faszerkezetű harangláb, egyik harangja a középkorból, a másik harangja, pedig a XVI. századból való.

A Rákóczi szabadságharc időszakának kezdetén 1703.-ban a református egyház szerezte meg a templomot, amelyhez jelenleg is tartozik. A templom néhány a tömegét és a kialakítottságát nem befolyásoló átalakításon (vakolattal befedték a falfestményeket, 1763-ban megépítették a szószéket) ment keresztül.

Az értékes falfestményeket először 1893-ban tárták fel, majd véglegesen 1994-ben fejezték be egy több évtizedig tartó feltárási és restaurálási munkálatot.

Kassa

Szent Erzsébet Székesegyház

A gótikus székesegyház egy korábbi Szent Erzsébetnek szentelt, a román kori építészeti stílusjegyeket magán hordozó plébániatemplom helyén, amely 1378-ban leégett.

A székesegyház építése (jelenlegi megjelenésének kialakulása) több szakaszra osztható:

Első szakasz (1378 – 1420): Egy öthajós klasszikus bazilika jellegű épület megépítése. Az építkezés patrónusa Zsigmond király volt.

Második szakasz (1440 – 1462): A magasabb középső hajóra merőlegesen azonos magasságú kereszthajó, illetve a Mátyás-torony, a királylépcső és a szentségház megépítése. Az építkezés patrónusa Mátyás király volt.

Harmadik szakasz (1467 – 1496): A Szent Kereszt-kápolna, a Mettertia-kápolna, a Szűz Mária-kápolna és a Szent József-kápolna (*nem maradt fenn*) megépítése, valamint az Északi torony felépítése

Kassa város 1491. évi ostroma idején a székesegyház nagy károkat szenvedett, amelyet 1508-ra kijavították és 1520-ra teljesen renoválták az épületet.

A székesegyházat 1556-ban illetve 1775-ben (ezt követően borították be az Északi Tornyt barokk sisakkal) tűzvész pusztította.

A Kassai Egyházmegyét 1804-ben hozták létre és ekkor a plébánia templom székesegyházi rangra emelkedett, ami miatt 1877 – 1896 közötti időszakban több felújításon, átépítésen esett át. Az építkezés (az eredeti öthajós tervhez visszatérve) Steindl Imre tervei alapján folytak, amely időszak alatt lebontották a Szent József-kápolnát és az Északi hajó alá kriptát építettek.

Főoltár: A mélyített szekrényű, szárnyas oltárt az 1474 – 1477 közötti időben állították fel. A 12,5 m magas, 8 m széles oltár szekrényének közepén Madonna szobor karján Jézussal, jobbján Keresztelő Szent János anyja (Erzsébet), balján Árpád-házi Szent Erzsébet szobra található.

Szentségtartó: A 16 m magas gótikus, finoman csipkézett szentségtartót a világ legszebb alkotásaiként tartják számon, amelyet Kassai István tíz éven (1467-77) keresztül faragta.

Altemplom: II. Rákóczi Ferenc és bujdosótársainak 1906. október 29-én hazahozott hamvait helyezték el az altemplomba, amely a magyarok nemzeti zarándokhelye.

Jászó

Premontrei monostor és templom

A múlt: A premontrai rend az 1170-es években érkezett a vidékre és a mocsarak miatt cölöpökre építették fel fából kolostorukat. A hely kiválasztása tudatos volt a premontrei rendnél, hiszen alapítójuk Szent Norbert mocsáron, lápos vidéken emelte első kolostorukat, a „premontret”.

A XIII. században Kálmán herceg adományozott a rendnek építőanyagot, hogy kőből építsék fel monostorukat. Egy 1234-ben kelt oklevél szerint Keresztelő Szent János tiszteletére emelt monostor állt Jászón. A tatárdúlás (1241 – 42) időszakában felégették, elpusztult, amelyet Albert pp. kérésére IV. Béla király 1255.-ben újjáépíttetett.

A jelen: Sauberer András ppr. (1745 – 1779) közbejárására a premontrei prépostság 1770-ben (újból) elnyerte önállóságát, aminek következtében az 1770-es években a középkori monostor és templom helyén új barokk stílusú templom és monostor épületegyüttest építtetett. Az építkezést Franz Anton Pilgram német építész, szobrász tervei szerint Salzberger kassai építész vezette. Az épületegyüttes szent Rókus, szent Miklós, szent Sebestyén és szent Jakab stukkószobrait, a tabernákulumát, a szószékét illetve szent István és szent Imre szobrait a kor egyik legjelesebb szobrásza Johann Anton Krausz (1766) készítette.

Az épületegyüttes építésénél nagy hangsúlyt fektettek a szimmetriára és a számok szimbolikájára: 365 ablaka, 12 nagy kéménye és 4 bejáratú kapuja van.

A templom egyhajós, kéttornyú, kelet-nyugati tájolású épület, amelynek középső négyzetes téréhez előtér illetve kórus járul. A szentély korlátja és az orgonakarzat konkáv vonalú íve a hosszanti elrendezés ellenére is központosítja a teret. A hajó teljesen nyitott a szentély felé, falfelülete oszlopokkal, falpillérekkel tagolt.

A templom homlokzatának hajlított, konkáv felületével, nagy ablakaival, volutákkal *(csigavonal-alakban meghajlított görbe vonal, az építészetben azokat a tagokat alakítják, melyeket teherhordásra alkalmaznak)* és felfelé keskenyedő tömegével egyedi hatású a magyar egyházi építészetben.

A kolostor jelenleg egybeépülve áll Jászó településsel, de ugyanakkor önálló egységet alkot, egy autonóm világot.

Magyarország (1920-ig) illetve Közép-Európa legjelentősebb barokk építészeti stílusú premontrei templom és monostor együttese.

Tornagörgő

Keresztelő Szent János római katolikus templom

A templom alapjai, amelyet a XVI. század elején építettek át gótikus stílusban, a XIII. század második feléből való. A falában található a vörös márványból készült Bebek György gótikus stílusú sírköve, amelynek felirata: hic iacet georgius bubek magi tavarnicoru reginaliu 9 fecit extruer ecclesia bte vgnis fratribus heremitis ordinis sti pli heremite anno dni MCCCLXX.

(Itt nyugszik Bubek György a királynő kincstárnokmestere aki 9 templomot építtetett a pálos rendi testvérekkel készült az Úr 1371-ik évében.)

A település lakossága reformáció hatására kálvinista (református) vallású lett, így a templom az 1550 – 1687 közötti időszakban nem volt a római katolikus egyház tulajdonába. Ebben az időszakban (XVII. sz.) épült forrásmézőből a templomot körülvevő, négyzet alaprajzú, alacsony toronnyal ellátott védőfal.

A katolikusok 1814 – 1815 közötti időszakban klasszicista stílusban átépítették, majd tornyát 1848-ban felépítették.

A templom tengelyében lévő poroszsüveges boltozatú hajó nyugati része szélesebb, keleti része, pedig keskenyebb, amelyhez kapcsolódik a dongaboltozatos szentély. A Krisztus megkeresztelését ábrázoló főoltár klasszicista stílusú, amelyet 1848-ban Ardian Gyula festett.

KASTÉLYOK, KÚRIÁK

Bárca (Kassa)

Bárczay-kastély

Az Árpád kori (első fennmaradt írásos említése 1215-ből való), egykor önálló Bárca település jelenleg Kassa egyik déli kerülete.

A Bárczay-család a XV. században közepén szerzett először földterületet a településen, majd a század végére akkora földbirtokkal rendelkezik, hogy a település a mai napig megőrizte a nevüket.

A kastély magját a XVII. században épült reneszánsz építészeti stílusú épület adja, amely a XVIII. században folyamatosan bővítettek.

A Bárczay-család a kastélyt 1840-ben klasszicista stílusban átépítette, létrehozva a ma is látható földszintes kialakítottságot.

A kastélypark angol stílusban épített, amelynek déli részén kiemelve (mesterséges dombon), a tó közelében található a kastély épület.

Kassa

Jakab palota

A Jakab palotát a téglagyárral rendelkező építési vállalkozó Jakab fivérek, Árpád és Géza építtette 1899-ben, az apjuktól örökölt telken (az egykori városfalán kívül) a Malomárok partján.

Az építtető Jakab fivérek tudatosan beépítették a Schulek Frigyes által korábban restaurált Kassai Dóm leselejtezett faragványait, köveit. Az egyedi építészeti stílusú (neogótikus jegyeket magán viselő) palota hátsó homlokzata a malomárokra néz, ezáltal „megidézi” a velencei gótikus palotákat; a homlokzati tornya, pedig a millenniumra épült Vajdahunyadi vár baloldali kaputornyának a másolata. Kassán Mátyás királynak nagy kultusza volt a város polgárai között, hiszen többször járt itt, és hozzájárult a Kassa Dóm befejezéséhez. Születésének 500. évfordulója alkalmából Kassa városa (1943) az emléket a Jakab palota Hernád sor felőli homlokzatán örökítette meg, és az utcát Mátyás király körútnak nevezték át.

*„Kassa város közönsége hálás szívében örökké él
Mátyás az igazságos király emléke 1443 – 1943”*

A Vörös Hadsereg (1945) a Felvidék városai közül elsőként Kassát foglalta el, mert a megalakuló Csehszlovákiában fontos szerepet szántak neki. A Jakab palota volt 1945 áprilisában és májusában a megalakult Csehszlovákia elnökének, Edvard Benesnek a székhelye. Itt született meg a hírhedt kassai kormányprogram az úgynevezett Benes dekrétum, amely deklarálta a németek és magyarok kollektív bűnösségét.

A II. világháború után az épületet államosították (középület lett), a Malomárkot, pedig 1968-ban kiszárították és helyén négysávós autótutat építettek.

A 1992 – 2000 közötti időszakban a British Council (Brit Tanács) székhelye működött az épületben.

EGYÉB ÉPÜLET

Kassa

Rodostói ház

A Kassán található Rodostói ház annak az épületnek a másolata, ahol II. Rákóczi Ferenc 1720–1735 közötti időszakban száműzetését töltötte.

A magyar országgyűlés I. Ferenc József támogatásával 1904.-ben törölte az 1715. évi 49. tc. 2. és 3. §-át, amellyel rehabilitálták II. Rákóczi Ferencet és bujdosó társait. Ezután a magyar országgyűlés elkezdte megszervezni az elhunytak hamvainak hazahozatalát, és felmerült a Rodostói ház felépítésének gondolata.

A fejedelem és bujdosó társainak 1906-ban történő hazahozatalakor 29 nagyméretű ládában elhozták a Rodostói ház ebédlőjének felszerelését, amelyet Kassa, Fő út 51. számú ház pincéjében helyeztek el. A ház felépítéséhez a meglévő rajzok és beszámolók alapján Lux Kálmán építész 1908-ban terveket készített. Az I. világháború gátat szabott a kivitelezésnek és az építkezés a feledés homályába veszett egészen 1936-ig, amikor Fő út 51. sz. alatti házat elkezdtek felújítani és a pincéjében megtalálták a ládákat. A Hóhérbástya udvarán 1940-ben hozzákezdtek az építkezéshez, de a II. Világháború ismét félbeszakította a kezdeményezést. A kommunizmus és a szocializmus időszaka alatt az építkezés folytatására nem volt lehetőség, csak 1990 – 1991 közötti időszakban lehetett befejezni és méltó helyen kezelni a Rodostói házat.

ÉPÍTMÉNYEK

Kassai harang

Az 1556-os kassai tűzvészben a Szent Erzsébet Székesegyház harangjai összeolvadtak. Az Orbán (Vörös) toronyba elhelyezett 72 mázsás harang 1557-ben készült Illenfeld Ferenc harangöntő mester műhelyében. Az új harangnak olyan szép, megnyugtató volt a hangja, hogy a rövid idő alatt messze földön híre ment és sokan meghallgatni érkeztek a városba.

A legenda szerint a (1556-os kassai) tűzvész miatt a templomba bennégett szerzetesek lelkeinek hangja szólal meg az új harangba.

Az Orbán (Vörös) torony 1963-ban leégett. A harang a tűzvészben nem sérült meg, de az oltás következtében (vízzel próbálták hűteni, ami miatt darabokra tört) tönkrement. A néma harang darabjait összeillesztették, és a torony szomszédságában felállították.

Kassa

Immaculata szoborcsoport

Felső-Magyarországon (aminek központja Kassa volt) 1709 – 1710 közötti időszakban olyan hatalmas pestisjárvány pusztított, amely Kassa lakosságának jelentős részét elpusztította. A túlélők Flachenfeld Viktor postamester kezdeményezésére a középkori vesztőhelyen egy hatalmas Immaculata szoborcsoportot (Szeplőtelen szűz oszlop) állítottak hálájuk jeléül.

A barokk stílusú szoborcsoportot 1720 – 1723 között Tornyossy Tamás építész, Griming Simon szobrász, Immerwohl György aranyműves és Horn Frigyes kőfaragó készítette, amelyet 1723 10. 03.-én avattak fel.

Az szoborcsoport központi része az ívháromszög alakú talpazatról induló, gazdagon díszített ún. felhőoszlop, amelynek csúcsán a névadó Szűz Mária található. A lépcsőzetes talpazaton Szent József, Szent Sebestyén és Szent László szobrai láthatók. Az emlékmű köré 1908-ban vaskerítés került felállításra, amelynek oszlopain Hild Lipót szobrász alkotásában Szent Erzsébet, Szent Borbála, Szent Margit illetve Szent Mihály és Gábor angyalok találhatók.

A történelmi dokumentumok tanúsága szerint a szobor belsejében elhelyezésre került Szent Bálint ereklyéje.

Szepsi

Szójka kapu / Székely kapu

Szepsi városát és lakosságát 1794-ben nagy tűzvész sújtotta, amelyben szinte az egész város odalett, és mindenki ért valamilyen kárt. A templomoknak is csak a falai maradtak meg, de csodamód a Szójka család székely kapuja „túlélte”, éppen csak megpörkölt. Az elkövetkező időszakokban a székely kapuja hihetetlen története elterjedt egész Felső-Magyarországon és egy jelkép lett.

A tűzvésztől megmenekült székely kapu a Trianoni békekötés (1920) után a felvidéki magyarok megmaradásának egyik jelképévé vált, ezért a Csehszlovák kormány, mint történelmi emléket bevitte a Kassán lévő Kelet-Szlovák Múzeumba. Szepsi város vezetése, 1996-ban a kapu egykori helyén (református templom melletti parkban a Fő út 33. számú ház előtt) felállította a másolatát, amelyre latinul rávésték, hogy: „égtem, égtem, de el nem égtem...”.

TERMÉSZETI ÉRTÉKEK

Áj

Áj-völgy

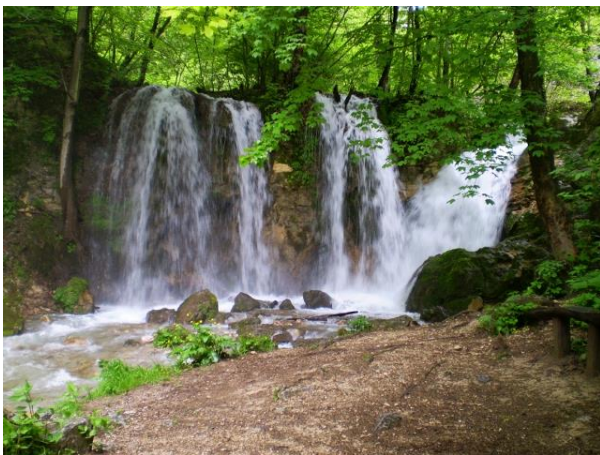
A mintegy 4 km hosszan húzódó Áj völgy, a jászói -és a szádelői fennsíkot kettészelő szurdokvölgy, amelynek bejárata Ájfalucska határában található.

Az egyedi megjelenésével, tájértékeivel (vízesések, sziklaképződmények, barlangok) a Gömör - Tornai Karszt hegység egyik legszebb, leglátványosabb sziklasorosa.

A legismertebb sziklaképződménye a völgy legszűkebb pontját is képező, „ördög hídja” elnevezésű hely.

A térség leglátogatottabb turisztikai látványossága az Áji vízesés –sorozat, amelyet a több kisebb - nagyobb teraszról lezúduló Garádics patak hozza létre.

A területen található Köves patak barlang (7.107 m hosszú) és a Kunia zsomboly (aknabarlang) barlangrendszer, amelyek az Aggteleki-karszt illetve a Szlovák-karszt barlangjainak részeként szerepelnek az UNESCO (1995) világörökség listáján.

Debrőd

Szent László forrás

Bátkay Domonkos, jászóvári prépost 1497 – 1502 közötti időszakban a szent László forrás melletti tisztáson templomot építtetett, amelyet a török időkben elpusztítottak. A XIX. századra teljesen romossá vált, de helyén kápolnát építettek, amelynek búcsújárása június 27.-én volt.

A Szent László forrás vize a XIX. és a XX. században népszerű volt (gyógyító erőt tulajdonítottak neki) a környéken élők között. Szepsiből a forráshoz érkező (1952. 09. 08.) két asszonynak (Konderláné és Vavráné) az egyik felhő közepén a Szűzanya jelent meg az ölében a kis Jézussal. Majd egy szemtanú azt vallotta (1952. 09. 15), hogy a forrásnál az alábbiakat látta: „Az egész erdő aranysárga fényben úszott, a nap elvesztette vakító ragyogását, és a szentostyához hasonló fehérségben tűnt fel. Körös-körül rózsák hullottak a határra.“ A megismétlődő látomások következtében búcsújárás kezdődött a helyre, amit a Csehszlovák szocialista hatóság 1959-be betiltott és a templom romjain belül emelt kápolnát felgyújtotta. A tiltás ellenére az emberek tovább jártak a forráshoz és 1970-ig megtartották a búcsúját.

Monda: Az országba betörő kun hadakat I. László király seregével Abaújon keresztül is üldözte. Debrőd határában elfogyott a sereg vize, ezért a szentéletű király letérdelt és az Úrhoz fohászkodott. Azután felült a lovára és a ló patkójának nyomán víz fakad a földből / sziklából, ami mai napig bővizű és soha nem apad el.

Debrőd Önkormányzata támogatásból a XV. századi templom romjain 2007-ben egy fatemplomot (növénytemplom) épített.

Szádelő

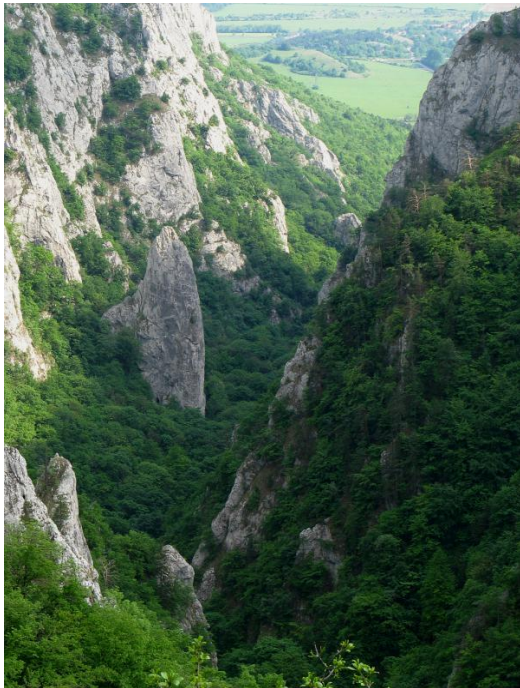
Szádelő völgy

A Szádelő település határában található szurdokvölgy, a térség egyik legjelentősebb természeti látványossága. A Szár-patak alakította ki mai formáját, amely a völgy alján kanyarogva fut.

A Szádelő völgy legismertebb képződménye a különálló, 105 m magas sziklacsúcs, a „cukorsüveg”, amely a hegymászók kedvelt célpontja. A völgyben számos barlang és vízmosás található.

Az UNESCO az „Ember és bioszféra” programjába sorolt a Szádelő völgyet, többek között az ott található növényvilági inverzió (a völgy alján a levegő hidegebb, nedvesebb, a fennsíkon, pedig a hőmérséklet melegebb, szárazabb) miatt. A flóra között jelentősek a védett növények (árvalányhaj, tavaszi hérics, harangvirág, kökörcsin) aránya, a faunában, pedig jelen vannak a közép –és magashegység állatai.

A Szádelő völgy és a fennsík megismerése illetve a tematikus túrázási lehetőség biztosítása érdekében 1977-ben megnyílt a szádelői tanösvény.

KULTURÁLIS ÉS EGYÉB ÉRTÉKEK

Andrássy szelet

Az Andrássy szeletet idősebb csíkszentkirályi és krasznahorkai gróf Andrássy Gyula a Magyar Királyság miniszterelnökéről lett elnevezve.

Gróf Andrássy Gyula (Kassa 1823. 03. 03. – Fiume (Volosca) 1890. 02. 18.)

Hazafias szellemű nevelést kapott, bekapcsolódott a reformkor pezsgésébe. Gróf Széchenyi István azt mondta róla: „minden lehet belőle, még Magyarország nádora is”. Az 1848 – as szabadságharcban az ezredesi rangig jutott és a harcok mellett diplomáciai küldetéseket is teljesített. A szabadságharc bukása után nem térhetett haza, Párizsban élt, ahol 1851-ben történt halálra ítélese miatt a hölgyek a szép akasztott (le beau pendu) néven emlegették.

Amint lehetett száműzetéséből (1857) hazatért és Deák oldalán bekapcsolódott a politizálásba, és a kiegyezési tárgyalások egyik vezetője lett. Diplomáciai tehetsége és Erzsébet császárnéval (Sisi) való jó viszonya vitte sikerre a kiegyezést, amiért Deák a miniszterelnöki tisztségre javasolta. 1867 – 1871 között a Magyar Királyság miniszterelnöke, 1871 – 1879 között, pedig az Osztrák - Magyar Monarchia külügyminisztere.

Andrássy szelet receptje

Hozzávalók: 15 dkg mogyoró, 40 dkg vaj, 35 dkg kristálycukor, 5 dkg kakaópor, 1 tasak vaníliás cukor, 1,5 dl víz, 10 dkg étcsokoládé, 5 db szögletes ostyalap

Elkészítése:

A megolvasztott vajat habosra keverjük.

A cukrot és a vaníliás cukrot a vízzel felfőzzük, kihűtjük, majd a kikevert vajhoz adjuk.

A mogyorót világos barnára pirítjuk, kétharmadát megdaráljuk majd a kakaó porral együtt a vajkrémhez adjuk és habosra keverjük.

Az ostyalapokat megkenjük a krémmel, az oldalára is kenünk és néhány órán keresztül préseljük.

A megolvasztott étcsokoládéval a tetejét bevonjuk és a maradék mogyoróval megszórjuk.

Magyarbód

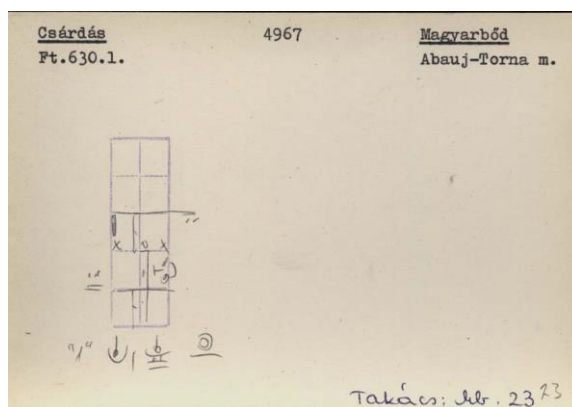
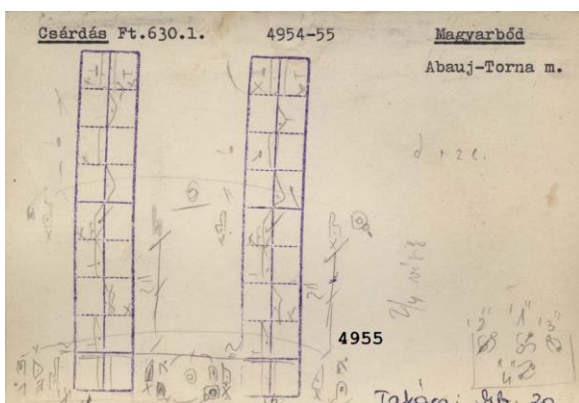
Néptánc – karikázó és csárdás

Magyarbód a honfoglalás után magyar törzsfői szállásterülete lehetett, amelyre az ősi magyar bő = törzsfő is utal. A település első írásos említése 1273-ban keletkezett oklevélből való, amelyben Beud néven említik.

Jelenleg Magyarbódön csak egy maroknyian élnek azok, akik magukat magyarnak vallják, de a „magyarbódi tánc”-nak köszönhetően a település neve az egész Kárpát-medencében ismert.

A magyarbódi csárdás tánc a csárdás egyik válfaja, de lépései kemények, sokkal határozottabbak, mint a sztereotíp csárdás esetében. A viseletére, amelyet a tánchoz használnak jellemző a színes, díszes öltözet és brokátból készült szoknyát is hordtak

A magyarbódi karikázó tánc gazdag motívumkészletű északi karikázó táncfajta, amelyre jellemző, hogy asszonyok, lányok táncolják ezért lány vagy női körtáncként is említik.

II. Rákóczi Ferenc sírhely

Rákóczi kultusz Abaújban

II. Rákóczi Ferenc és bujdosó társainak újratemetésére 1906. október 29.-én a Kassai Szent Erzsébet Székesegyházban került sor. A hamvakat szállító különvonat 1906. október 27.-én 9.00 órakor érkezett Magyarország területére (Orsován), ahol az öttagú országos bizottság -és a kormány tagjai várták, egy 200 fős küldöttség élén. A különvonat október 28-án 8.30 órakor futott be a Budapesti Keleti pályaudvarra, ahonnan halottas hintóval a Szent István Bazilikába (*Samassa József bíboros, egri érsek tartott ünnepi misét*) szállították a hamvakat. Az emberek tiszteletadásának lerovása után 20.00 órakor indult tovább a különvonat Kassára, ahová a reggeli órákba (*5.00 órakor*) érkezett, majd az egyházi gyászszerartás után a Szent Erzsébet Székesegyházba szállították. A Dómban 11.00 órakor Fischer-Colbrie Ágoston kassai segédpüspök tartott gyászszenmisét, ahonnan 17.00 órakor vitték a hamvakat végső nyughelyükre, a kriptába. Budapest és Kassa között, ahol a hamvakat szállító különvonat elhaladt az emberek, a települések tiszteletből tüzeket gyújtottak, ezeket hívták „Rákóczi-tüzeknek”. A legtöbb tüzet Abaújba gyújtották, a legnagyobbat, pedig Abaújszántón a Sátor hegy tetején, ami bevilágította az egész Hernád-völgyet.

„Nem temetés, hanem igazi diadalmenet volt, a minőben élő fejedelmek nem részesülhetnek, a holtak közül is csak azok, akiknek egykori dicsőségük már 'eszmeivé finomult.'” (Szádeczky L. -1906)

Rozgony

Rozgonyi csata

A Rozgonyi csata Károly Róbert (I. Károly) király országot egyesítő háborújának a legjelentősebb csatája.

Előzmény: Az Árpád-ház kihalásával (III. András halála – 1301) a megerősödött tartomány urak (kiskirályok, oligarchák, bárók) miatt az ország fennállásának legsúlyosabb válságát élte át. Egyetlen olyan személy sem volt aki, döntő támogatást tudott volna felmutatni a trón megszerzéséért. A megkoronázott Vencel (1301 – 1305), majd Ottó (1305 – 1307) is kénytelen volt elhagyni az országot. A Pesti országos gyűlésen 1308. november 27-én a pápa és néhány főúr támogatását élvező, az Anjou-házból származó Károly Róbertet királlyá választották. *(1310. augusztus 27.-én Fehérváron, az esztergomi érsek tudta a magyar szokásjog szerint a Szent Koronával megkoronázni.)*

Rozgonyi csata: Közvetlen előzménye az volt, amikor 1311. szeptember 5.-én a kassai polgárok városi kiváltságaik védelmében megölték Aba Amadé nádort. A kialakult konfliktusban a király a kassai polgárok mellé állt, ellenben Amadé nádor fiaival (Miklós és Dávid) szemben, akik ezért Csák Máté seregével *(1700 cseh zsoldos és familiáris)* megerősítve Kassa ellen vonultak. Az Abák serege a király által vezetett sereggel a Rozgony mellett sík területen találkozott. A túlnyomó részt nehézlovasságból álló Aba sereg jelentős erőfölénybe volt, a főleg gyalogságból álló királyi sereggel szemben. Frontálisan, erőteljes rohammal támadták a királyt, akinek a zászlótartó elesett, így a johanniták zászlaja alatt küzdött tovább. Az Abák seregét oldalba támadó kassai és szepesi gyalogság rohama következtében a seregvezérek valamint Aba Miklós és Aba Dávid elesetek, ami úgy megzavarta a hadsereget, hogy a katonák megfutamodtak.

Somodi

Somodi perec

A perec különféle tésztából készült olyan vékony rúd alakú, karika, fonott vagy hurkolt formájú sütemény, amelyet tájegységtől függően sütöttek vagy főzték.

A legrégebbi magyar perecemlék Lehel kürtjén található (X. századból való), amelyek a csodaszarvas agancsain csüngnek. A XIII. században alakult pék mesterek közül a XIV. században kezdenek kiválnak az egyes termékeket előállítók. A XVII – XVIII. századi céhlevelekben már található a perecsütéssel kapcsolatos szabályozás. Perecsütésre és értékesítésre parasztasszonyok szakosodtak (a háborúk idején ebből tartották fenn a családot), a XIX – XX. században a legjelentősebb perecsütő központok Somodi, Debrecen, Erdőhorváti és Kapuvár volt.

Somodi perec

Az asszonyok este a liszt megszítálása után kovászolták, majd hajnalba begyúrták a tésztát (összegyúrták a teljes mennyiséget, majd kenyér nagyságúra szétszedték és külön-külön is kigyúrták) és félretették megkeleszteni (kendővel fedik le). A megkelt tésztát cikkenként újragyúróják, majd perecet (kört) formálnak belőle. A nyers pereceket meleg, de nem forrásban lévő vízbe beteszik, és amikor megkeményedtek feljöttek (nem szabad megfőzni, mert akkor sütés közben megfonnyad) a tetejére. Ezután a pereceket kemencébe vagy sütőbe rakják.

A perechez szükséges anyagok: 10 kg liszt (a legfinomabb), 50 db tojás, 2 – 2,5 l tej, 50 dkg vaj, 1 kg kristály cukor. Ezt a perecet készítették vaj nélkül is. Az egyház böjti időszakában készítették un. böjti vagy böjtös perecet, amelyhez szükséges anyagok: 10 kg liszt, só, 2 evőkanál kristálycukor, 2 dkg élesztő és szükség szerint víz.

